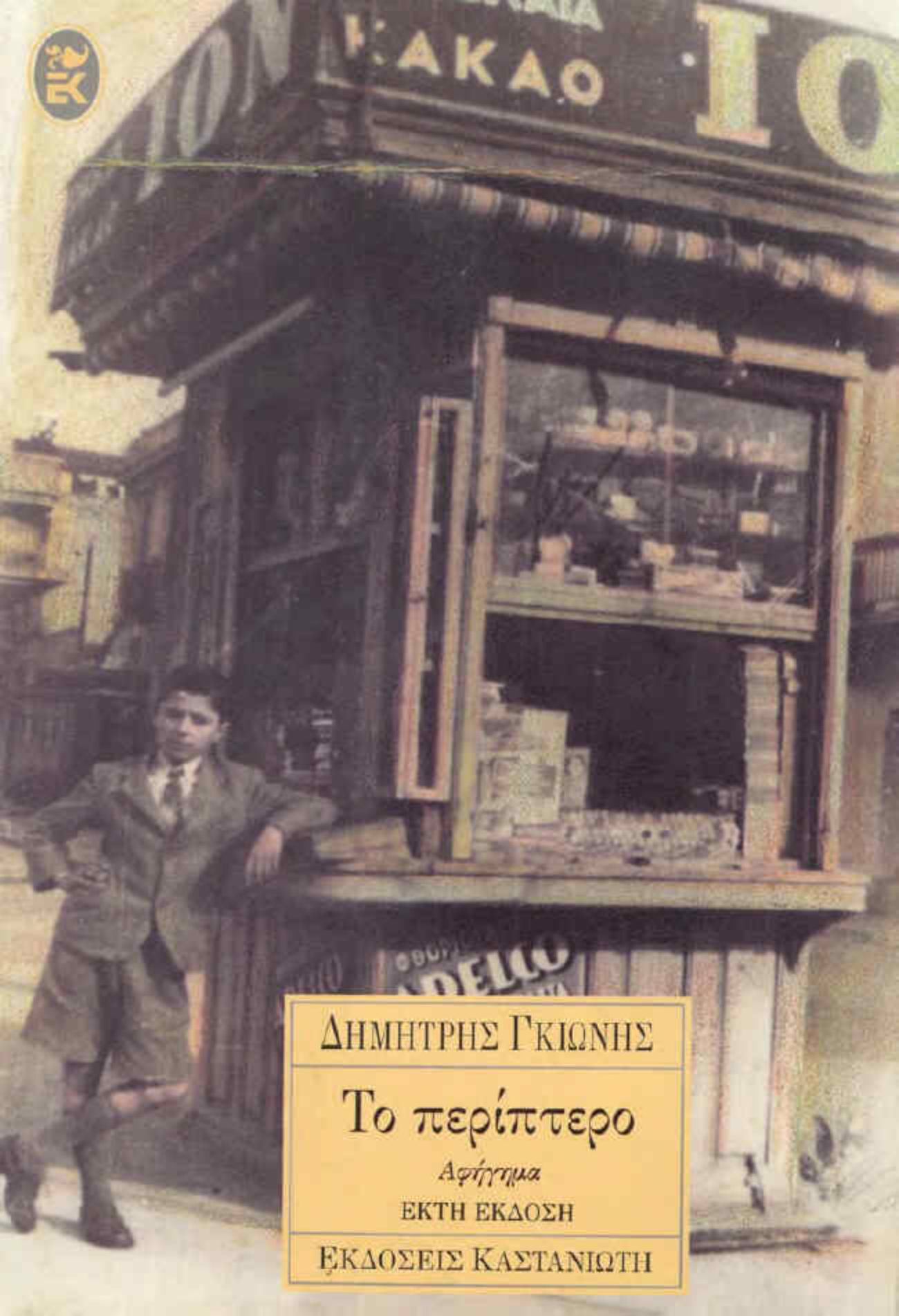

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΚΙΩΝΗΣ

Το περίπτερο

Αφήγημα

ΕΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Δημήτρης Γκιώνης

Το περίπτερο

~~ΑΘΗΝΑ 1996~~

Στην Αθήνα της δεκαετίας του '50 μεταφέρει τον Δημήτρη Κούκο, το μικρό ήρωα του αφηγήματός του Τώρα θα δεις... ο Δημήτρης Γκιώνης. Και πάλι μια σειρά από εικόνες γεμάτες τρυφερότητα και χιούμορ μέσα από τα μάτια ενός χωριατόπουλου, που αφυπνίζεται σιγά σιγά σε μια Αθήνα που απλώνεται —και αλώνεται— για να χωρέσει αυτούς που εγκαταλείπουν την επαρχία για να μοιραστούν μεταξύ πρωτεύουσας και ξενιτιάς.

ΑΝΤΕ ΤΩΡΑ ΝΑ ΠΩ ΤΙ ΕΚΑΝΑ, πόσες δουλειές άλλαξα, τι τράβηξα αυτά τα έξι χρόνια από τότε που άφησα κι εγώ το χωριό για την Αθήνα.

Αυτό που έχει σημασία είναι ότι βλέπω και πάλι τον κόσμο μέσα από ένα περίπτερο, όπως τον έβλεπα λίγο αφότου ήρθα στην Αθήνα, όταν τα μεγαλύτερα αδέρφια μου μ' έβαλαν να δουλεύω σ' ένα από τα δυο, που είχαν νοικιάσει από ανάπηρους πολέμου, στην πλατεία Κουμουνδούρου. Τέσσερις εκείνοι μαζί με την αδερφή μας, που έκανε τις δουλειές του σπιτιού και σπούδαζε κοπτική ραπτική, κι ένας εγώ πέντε. Η μισή σχεδόν οικογένεια Κούκου στην Αθήνα. Το σημερινό περίπτερο, στην αρχή της οδού 3ης Σεπτεμβρίου, το 'χω με τον ξάδερφό μου τον Βλάση, έπειτα από τέσσερις πέντε δουλειές που άλλαξα από τότε που τ' αδέρφια μου έδωσαν τα δυο περίπτερα της πλατείας Κουμουνδούρου για να πάρουν ένα από αυτά τα μεγάλα πέτρινα της πλατείας Ομονοίας, που λίγο αργότερα το 'δωσαν κι αυτό. Έφυγε κι ο μεγάλος αδερφός για την Αυστραλία και σκορπίσαμε.

Εκείνο που δεν άλλαξα αυτά τα έξι χρόνια είναι το νυχτερινό γυμνάσιο, που τελειώνω φέτος, στα δεκαοχτώ μου, χωρίς να ξέρω τι θα κάνω, αφού βέβαια δεν έχω κατά νου να φάω όλη μου τη ζωή στα περίπτερα.

Αλλά ας πάρω τα πράγματα από την αρχή.

Η ΣΕΙΡΑ ΜΟΥ να ιδώ τη φιγούρα της μητέρας μου στο μικρό παράθυρο της κουζίνας, καθώς το φορτηγό του Πούλου έστριβε και χανόταν από τα μάτια του χωριού. Χωμένος σε κάτι τσουβάλια, στην κορφή της ανοιχτής καρότσας, με τα λιγοστά πράγματά μου παραδίπλα, άφηνα τους δικούς μου και το χωριό που γεννήθηκα με χαρά. Επιτέλους, θα γνώριζα κι εγώ την Αθήνα.

—Τυχερέ! μου λέγανε τα φιλαράκια μου το τελευταίο βράδυ, καθώς το κουβεντιάζαμε σ' εκείνο το παλιό φυλάκιο, το κάστρο μας.

—Και να μας γράφεις κάνα γράμμα, ρε! Αποβραδīs η μητέρα με είχε ετοιμάσει: να με πλύνει, να μου ξεχωρίσει τι ρούχα θα φορέσω στο ταξίδι, μερικά ακόμα καθαρά ρούχα για την Αθήνα —όλα καμωμένα από την ίδια, όλα σ' έναν ντορβά. Και σ' έναν δεύτερο χυλοπίτες, τραχανά, τυρί φέτα, μυτζήθρα, καρύδια για τους Αθηναίους. Και ξεχωριστά, σ' ένα φακιόλι, λίγα φαγώσιμα κι ένα παγούρι νερό για μένα, για το ταξίδι.

—Να 'σαι φρόνιμος, μη σε στείλουν πίσω!

Ο πατέρας είχε φύγει, όπως πάντα, πρωί πρωί για το μαγαζί και η ίδια, κρατώντας και σ' εμένα τη συνήθειά της, δεν βγήκε από την κάμαρη να με ξεπροβοδίσει. Η φωνή της μόνο από μέσα:

—Άμε στην ευχή της Παναγίας...

—Στάσου, θα 'ρθω κι εγώ μαζί σου μέχρι την αγορά, ο μικρότερος αδερφός μου ο Αλέκος.

—Κι εμείς! η Ευγενία και ο Τάκης.

Από κοντά κι ο Φουντούκης, ο σκύλος μας.

Φτάσαμε χωρίς να μιλάμε, με τα μπαγκάζια, στην αγορά, στο φορτηγό του Πούλου, που περίμενε στην πλατεία, λίγο πιο κάτω από την ταβέρνα μας.

Εκεί και ο πατέρας, κάτι να λέει στον Πούλο, να του χώνει κάποιο λεφτό στο χέρι — και μετά σ' εμένα:

—Δώσε αυτό το γράμμα στον Βασίλη.

Το σιγουρεύω σε μια τσέπη στον κόρφο μου.

Με κοιτάζει, μου σφίγγει για λίγο τον ώμο χωρίς να λέει τίποτα. Του πιάνω το χέρι και το φιλώ.

—Άντε, Μήτσο, αργήσαμε! λέει με χωρατό ο Πούλος.

Και στον πατέρα:

—Γεια σου, Ταραγμέ!

—Γεια σου, Πούλο — καλό σας ταξίδι.

Τα τρία με κοιτάζουν με θλίψη και, ήθελα να πιστεύω, με ζήλια.

—Θα περιμένουμε γράμμα σου, η Ευγενία.

—Και να μας στείλεις καμιά φωτογραφία, ο Τάκης.

Και πιο σιγά:

—Και κάνα παραμύθι!

Ο μικρός περιορίστηκε να μου ρίξει μια μικρή φάπα στο σβέρκο κι εγώ έριξα μια χαϊδευτική κλοτσιά στον Φουντούκη.

Σκαρφάλωσα στο φορτηγό με την ευκολία που σκαρφάλωνα στα δέντρα.

—Χώσου καλά στα τσουβάλια, μη σε χάσουμε σε καμιά στροφή! ο Πούλος.

Μπροστά στο τιμόνι ο ίδιος και παραδίπλα ο Καρακόλης, ο βοηθός του.

Το ΠΡΩΤΟ ΜΟΥ μεγάλο ταξίδι με αυτοκίνητο.

Στρωτοί δρόμοι και παλιόδρομοι, σκόνη και μυρωδιές από έλατα, δάση και άδεντρες πλαγιές, ποτάμια και ξεραϊλα, μικρά και μεγάλα χωριά, που άλλα μου έλεγε κάτι τ' όνομά τους κι άλλα τίποτα.

Ιούλιος μήνας, ζέστη εκεί απάνω αλλά και αεράκι. Κι όταν ένιωθα τον ήλιο να με καίει, χωνόμουν σε μια ισκιωμένη γωνιά, χωρίς όμως και να χάνω τίποτε απ' ό,τι συναντούσαμε. Και κάποτε, ύστερα από τρεις τέσσερις ώρες, ένα γαλάζιο πράγμα στο βάθος, όλο ίσιωμα. Αυτό ήταν η θάλασσα;

Άνοιξα το φακιόλι, έκοψα ένα κομμάτι ψωμί, λίγο τυρί, ήπια και κάμποσο νερό από το παγούρι. Ένιωθα ευτυχισμένος.

Ήταν στιγμές που κοίταζα κατά κάτω, καθώς πια ταξιδεύαμε κοντά στη θάλασσα, κι έβλεπα κάτι γκρεμούς που μ' έπιανε ζαλάδα. Και σ' έναν απ' αυτούς, που έφτανε ως κάτω, σαραβαλιασμένα βαγόνια σιδηροδρόμου, σαν αυτά που είχα δει σ' ένα από τα σχολικά μου βιβλία — καλά όμως εκείνα.

ΜΙΑ ΣΤΑΣΗ στον Ισθμό της Κορίνθου, που δεν χόρταινα να κοιτάζω από τη μια άκρη στην άλλη. Κι ο Πούλος να δείχνει κάτι χαρτιά σ' έναν από τους χωροφύλακες που ήταν στη μια και στην άλλη μεριά του Ισθμού.

—Το παιδί;

—Δικού μου ανθρώπου. Το πάω στ' αδέρφια του, στην Αθήνα.

—Έχει ταυτότητα;

—Δείξε την ταυτότητά σου, ρε Μήτσο.

Βγάζω από τον κόρφο μου το χαρτί με τη φωτογραφία μου, που είχε βγάλει από τη χωροφυλακή λίγες μέρες νωρίτερα ο πατέρας. Το δείχνω. Το κοιτάζει. Με κοιτάζει. Μου το ξαναδίνει:

—Άντε, πάρτε δρόμο.

—Κυνηγάνε τα κομούνια και την πληρώνουμε εμείς! ακούω τον Πούλο να μουρμουρίζει, καθώς με σπρώχνει να ξανανέβω στο φορτηγό.

Και πάλι ο δρόμος. Όσπου κάποτε, ύστερα από κάνα δυο ώρες, την αντίκρισα. Πρώτα την Ακρόπολη, που ήξερα από τα σχολικά μου βιβλία και κάτι καρτ ποστάλ, εκεί στο βάθος, ν' ακουμπάει στον ουρανό, κι ολόγυρα σπίτια, ατέλειωτα. Ένιωσα ένα πράγμα μέσα μου. Ήταν σαν όνειρο.

Να την ύστερα από κάμποσο και η οδός Πειραιώς, γνωστή μου πια από τα γράμματα των αδερφών μου και από τον Κυριάκο μας, που του 'χε φανεί να πιάνει όλη την Αθήνα.

ΚΟΝΤΑ σε μια μεγάλη πλατεία, μπροστά σ' ένα τρίπατο σπίτι, σταματάμε.

—Άντε, εδώ είσαι! ο Πούλος.

Κατεβαίνω. Ο Καρακόλης με βοηθάει στα

πράγματά μου, ενώ ο Πούλος πατάει ένα κουμπί στην πόρτα. Σε λίγο βλέπω την αδερφή μου να κατεβαίνει.

Αγκαλιές, φιλιά.

—Ευχαριστούμε, Πούλο, του λέει.

—Να 'σαι καλά, Βούλα μου, εκείνος.

—Πες μου, τι κάνουνε; με ρωτάει καθώς ανεβαίνουμε τις σκάλες με τα πράγματα.

Μια ακόμα πόρτα στο δεύτερο πάτωμα και να 'μαστε στο τρίτο. Ένα μεγάλο άδειο δωμάτιο με τέσσερις πέντε πόρτες μπροστά, δεξιά, αριστερά και σ' ένα διάδρομο. Η μια πόρτα μισάνοιχτη.

—Εδώ είμαστε.

Τέσσερα κρεβάτια, μια ξύλινη ντουλάπα στον τοίχο μ' ένα μεγάλο καθρέφτη μπροστά, ένα ξύλινο μπαουλάκι στην άκρη κι ένα τραπέζι στη μέση με τέσσερις καρέκλες και δυο σκαμνιά — τα έπιπλα του σπιτιού, που εμένα μου φάνηκε παλάτι. Καθαρό, φροντισμένο, μυρωδάτο, κι ένα ξύλινο ραδιόφωνο σ' ένα μικρότερο τραπέζι, που τράβηξε το μάτι μου.

—Δικό μας; ρωτάω.

—Δικό μας, αλλά παλιό. Κάθε τόσο σταματάει. Τι να σου κάνει; Μεταχειρισμένο το πήραμε.

—Βάλ' το λίγο να παίξει.

Το ανοίγει.

—Περίμενε να ζεσταθεί πρώτα.

Περιμένουμε — και σε λίγο ωραία τραγούδια που δεν είχα ξανακούσει.

Το μπαλκόνι έβλεπε στο δρόμο κι από κάτω τ' αυτοκίνητα, τόσο πολλά αυτοκίνητα, να πηγαίνουν πάνω κάτω, αλλά και κάτι άλλα που χαλούσαν τον κόσμο καθώς περνούσαν.

—Αυτά είναι τα τραμ;

—Ναι.

Βολεύει τα πράγματα. Συγυρίζει κι εμένα.

—Πάμε τώρα να σε ιδούνε και οι άλλοι. Βγαίνουμε στο δρόμο, με την αδερφή μου να με κρατάει σφιχτά από το χέρι. Πως δεν πέφτουμε τ' αυτοκίνητα πάνω μας;

Περνάμε απέναντι και βγαίνουμε στην πλατεία. Αυτή είναι λοιπόν η πλατεία Κουμουνδούρου;

Δέντρα, απλωμένα τραπέζια και καρέκλες, μια μεγάλη στρογγυλή στέρνα στη μέση της πλατείας, με μάρμαρο ολόγυρα, κι ένα μεγάλο μαγαζί που απ' έξω γράφει «Αναψυκτήριον Μπαρ ο Κουμουνδούρος». Και να με σε λίγο μπροστά στο μεγάλο αδερφό, που μόλις με βλέπει, βγαίνει έξω από το περίπτερο.

—Καλώς όρισες!

Μου απλώνει το χέρι κι εγώ —τι να κάνω;— σκύβω και του το φιλώ πριν προλάβει να το τραβήξει.

—Όχι και το χέρι του αδερφού!

ΑΛΛΟΣ ΚΟΣΜΟΣ Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ — Καθαρός, καλοντυμένος. Μέχρι και βιομήχανο είχαμε στο διαμέρισμα, όπου σε κάθε δωμάτιο έμεναν και κάποιοι άλλοι.

Ήταν πρώτα ο κύριος Χρυσοχέρης —έτσι τον έλεγαν, δεν ήταν παρατσούκλι— ο βιομήχανος (είχε ένα εργοστάσιο κι έβγαζε κουμπιά), που έμενε στο μεγάλο διπλό δωμάτιο που χωριζόταν στα δυο με μια μεγάλη τρίφυλλη πόρτα, με τη γυναίκα του, την Κλεοπάτρα, το παιδί τους, τον Ηρακλή, ένα μικρό δαίμονα που γύριζε παντού σαν σβούρα, και την υπηρέτριά τους, την Τούλα.

Ήταν ακόμα, στ' άλλα δωμάτια, η οικογένεια Κατσαρόπουλου —ο κύριος Γιάννης, εφοριακός, η κυρία Χρυσούλα και τα δυο παιδιά τους, ο Δημήτρης και ο Νίκος, που ετοιμάζονταν για το πανεπιστήμιο και τους έβλεπες όλη την ώρα να διαβάζουν— και ο Νώντας ο ταξιτζής με τη γυναίκα του, τη Φωτεινή, που όλο τσακώνονταν. Όλοι, μαζί μ' εμάς, δεκαπέντε άνθρωποι.

Σ' ολόκληρο το από κάτω πάτωμα έμενε ο γιατρός ο Φράγκας —«Ιατρός-Γυναικολόγος» έγραφε απ' έξω— με τη νοσοκόμα και υπηρέτρια του, τη Ματίνα, μια χοντρή. Γυναίκα δεν είχε, ήταν χωρισμένος, αλλά το υπόλοιπο σπίτι ήταν της χωρισμένης γυναίκας του και σ' αυτήν πλήρωναν τ' αδέρφια μου το νοίκι.

Από κάτω, στο ισόγειο, ήταν ένα μαγαζί — «Νεωτερισμοί - Είδη προικός» έγραφε απ' έξω, και στη βιτρίνα μια άλλη ταμπελίτσα: «Μαντάρονται κάλτσαι».

Ήταν κι ένα μικρό διαμέρισμα πάνω στην ταράτσα, όπου έμεναν οι Ταναγραίοι — η μάνα, η κυρα-Ξένη, δυο μεγάλα αγόρια, ο Μάνος και ο Χρίστος, στρατιωτικοί, ένα κορίτσι, η Καίτη, σαν την Παρασκευή μας, και η υπηρέτρια, η Γιούτα.

ΚΟΙΝΗ η κουζίνα. Κάθε οικογένεια και γκαζιέρα. Ακόμα και οι Χρυσοχέρηδες. Μόνο που αυτοί είχαν μια μεγαλύτερη, με δυο κεφάλια. Έτσι ήξερε κι ο ένας τι μαγείρευε ο άλλος. Ακόμα ένα μεγάλο ξύλινο ψυγείο για όλους, με κολόνες πάγου, που έφερνε κάθε πρωί μ' ένα καρότσι ο Νικήτας, ένα παιδί λίγο πιο μεγάλο από μένα.

Κοινό το αποχωρητήριο, που εδώ το λένε τουαλέτα, αλλά δεν θυμάμαι να υπήρχε ποτέ στρίμωγμα — σαν να 'ξερε ο ένας πότε πήγαινε ο άλλος. Άλλωστε αυτή ήταν για τις ανάγκες κι ένα γρήγορο πλύσιμο. Το πλύσιμο των ρούχων γινόταν όταν οι περισσότεροι έλειπαν στις δουλειές τους.

Εγώ ήμουν από τους πιο γρήγορους, καθώς είχα μάθει να πλένομαι όπως όπως, ώσπου, ύστερα από τρεις τέσσερις ημέρες, μ' άρπαξε η Παρασκευή για ένα πλύσιμο που μου θύμιζε εκείνα τα σαββατιάτικα της μητέρας:

—Εδώ δεν είναι χωριό — πρέπει να είσαι πάντα καθαρός.

ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΗΜΕΡΕΣ να κάνω θελήματα μαζί με την Παρασκευή. Να μάθω να περπατάω, χωρίς να τρέχω, μέσ' απ' τ' αυτοκίνητα και τα τραμ. Να μη χάνομαι στους δρόμους. Να μάθω τα μαγαζιά — και πρώτα το φούρναρη και τον μπακάλη. Ήταν άλλωστε πολύ κοντά, στο απέναντι δρομάκι.

Με κάτι μικρά χαρτάκια —κουπόνια, όπως τα 'λεγαν— το ψωμί, γιατί υπήρχε, λέει, έλλειψη και δεν μπορούσαμε να πάρουμε όσο θέλαμε. Βερεσέ, όλα γραμμένα σ' ένα τεφτέρι, τα τρόφιμα που παίρναμε από τον κυρ Λάζαρο, τον μπακάλη, που πλήρωνε η Παρασκευή κάθε Σάββατο. Ακόμα και

τ' αυγά, «αυγά ημέρας», όπως έγραφε μια σφραγίδα πάνω τους.

Να πηγαίνω έπειτα φαγητό —πρωί, μεσημέρι, βράδυ— στ' αδέρφια στα περίπτερα. Να χαζεύω τα βράδια στην πλατεία, με τους τραγουδιστές και μερικούς αστείους —και προπαντός με τον Ζανίνο— που βγαίνανε στη σκηνή του «Αναψυκτήριου» και λέγανε διάφορα. Και ο κόσμος, άλλοι καθιστοί — αυτοί που είχανε λεφτά— άλλοι παραπίσω —αυτοί που δεν είχανε να πληρώσουν ένα παγωτό ή αναψυκτικό— να σιγοτραγουδάει, να γελάει, να χειροκροτάει.

Εκεί είναι που άκουσα κι ένα από τα πρώτα αθηναϊκά τραγούδια που μου άρεσαν:

Άσ' τα τα μαλλάκια σου ανακατωμένα
άσ' τα ν' ανεμίζουνε...

Και το φχαριστιόμουνα καθώς έκανα έτσι κι έπιανα μαλλιά στο κεφάλι μου, που από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου μου το κουρεύανε γουλί. Το πολύ πολύ να μου αφήνανε ένα τσουλούφι μπροστά, σαν κάτι σκυλιά.

Πίσω από το «Αναψυκτήριον» είναι το Βρεφοκομείο, ένα μεγάλο κτήριο όπου εκεί, λέει, ζούνε μωρά δίχως μάνα και πατέρα, πολλά από τα οποία βρίσκουνε κάποιες νύχτες εκεί απ' έξω σ' ένα κουτί που γράφει «Βρεφοδόχος». Κι έχει κι ένα μικρό φραγμένο κήπο, με κούνιες και άλλα παιχνίδια για τα παιδιά, που τα φυλάνε κάτι γυναίκες με άσπρα.

—ΘΑ ΣΕ ΓΡΑΨΩ στην πισίνα του δήμου, να κάνεις κάθε πρωί μπάνιο με τ' άλλα παιδιά, μου λέει ύστερα από μερικές ημέρες η αδερφή μου.

Ήταν εκείνο το στρογγυλό πράγμα στη μέση της πλατείας, που εμένα μου είχε φανεί σαν μεγάλη στέρνα.

Και μ' έγραψε. Κι ένα πρωί κατά τις δέκα βρέθηκα σε μια σειρά, με άλλα αγόρια και κορίτσια, να περιμένω να βουτήξω. Και ντρεπόμουνα, έτσι άσπρος και αδύνατος που ήμουνα, κι ας μην ήμουνα ξεβράκωτος, όπως όταν βουτούσα με τα φιλαράκια μου στο ποτάμι του χωριού. Φορούσα ένα βρακί, ένα μπανιερό, που μου είχε πάρει η Παρασκευή και μου 'ρχότανε να λακήσω, και θα το 'κανα αν δεν μου χαμογελούσε ο κυρ Κώστας, ο φύλακας, που ήταν γνωστός των αδερφών μου. Κι εκεί παραπέρα, σ' ένα παγκάκι, η αδερφή μου με την Καίτη Τανάγρη να τα λένε, αλλά και να κοιτάζουν πού και πού προς το μέρος μου.

Πριν βουτήξουμε όμως, έπρεπε, μετά το «Πάτερ ημών», να πούμε κι ένα τραγουδάκι, που σε λίγες ημέρες το 'χα μάθει και το 'λεγα κι εγώ με τ' άλλα παιδιά φαρσί, κάνοντας στοιχημένα και με βηματισμό το γύρο της πισίνας:

Κάθε μέρα ερχόμαστε στα μπάνια
για να κάνουμε όλα τα παιδιά
κι ο δήμαρχός μας, καμάρι της πατρίδας
έχει αγάπη βαθιά μες στην καρδιά.
Τι καλά περνάς στα μπάνια όταν πας

και τούτο το χαρίζει ο δήμαρχος Κοτζιάς!
Όλα παιδιά του δήμου Αθηνών
με λεβεντιά και χάρη περισσή
να γίνουμ' όλοι άνθρωποι καλοί και ζηλευτοί!
Το κουδούνι για το μπάνιο
το ακούτε, παιδιά
ντρίγκι-ντρίγκι-ντσαν
ντρίγκι-ντρίγκι-νταν!

Αυτό ήταν το πρώτο μέρος. Είχε όμως κι άλλο:

Στη λίμνη μέσα όταν μπούμε
τότε αρχίζει το κακό
τρεχάλες και όλο μακροβούτια
είναι να χάνεις το μυαλό.

Και, ξανά:

Τι καλά περνάς...

Ρίχτηκα κι εγώ μέσα με τ' άλλα, όμως ετούτα δεν κολυμπούσαν όπως είχα μάθει εγώ, χτυπώντας τα πόδια. Πήγα να κάνω όπως ήξερα.

—Ρε βλάχο, σκυλί είσαι και κολυμπάς έτσι; ακούω ένα μεγαλύτερο.

—Α, ρε, μη σου πω... του κάνω.

Πάει να μου ριχτεί.

—Επ, τι γίνεται εκεί πέρα; ο κυρ Κώστας.

—Αυτός κολυμπάει σαν σκυλί και μας πλατσουρίζει, λέει εκείνο.

—Δημήτρη, πιο μαλακά, αγόρι μου, λέει ο κυρ Κώστας.

Και σ' εκείνο:

—Να μιλάς καλύτερα, μη σε διώξω.

Ξαναχώθηκα, αλλά χωρίς να πλατσουρίζω. Άλλωστε μπορούσα και να πατάω.

Μια αδύνατη, πιο χάλια από μένα, κάνει έτσι με το χέρι και μου ρίχνει νερό στα μούτρα. Να της δώσω μία;

Το είδε κι αυτό ο κυρ Κώστας:

—Άσ' τον ήσυχο, Σκαρμέα.

Κάποτε βγήκαμε, γιατί περίμεναν κι άλλα να βουτήξουν.

Η Παρασκευή με την άλλη λες και δεν είχαν δει τίποτα. Με σκουπίζει με μια πετσέτα.

—Δεν θέλω να ξανάρθω, λέω.

—Θα ξανάρθεις και δεν θα σε πειράζει κανένας. Ο κυρ Κώστας σ' αγαπάει και σε προσέχει.

Και η Καίτη:

—Είναι δυνατό να κάνεις πίσω κοτζάμ παλικάρι;

Και στο δρόμο για το σπίτι η Παρασκευή:

—Την Κυριακή, άμα μπορεί κι ο Νίκος, θα πάμε στη θάλασσα, να δεις πώς είναι κι εκεί —ε, Καίτη; λέει στην άλλη.

—Φύγαμε, συμφωνεί εκείνη.

ΚΑΙ ΠΗΓΑΜΕ, στριμωγμένοι σ' ένα από τα λεωφορεία που σταθμεύουν στην πλατεία. Η Παρασκευή, ο Νίκος, οι Ταναγραίοι, Καίτη και Κώστας, κι εγώ. Και κόσμος, ουρές απ' το πρωί, να πάνε Σκαρμαγκά, Ασπρόπυργο, Ελευσίνα.

Η θάλασσα του Σκαρμαγκά ήταν η πρώτη που βουτούσα. Χώθηκα για λίγο, έβαλα μέσα το κεφάλι μου και το στόμα μου γέμισε αλμύρα, λες κι όλοι ετούτοι κατουρούσαν εκεί μέσα. Έριξα κι εγώ ένα κατούρημα και βγήκα.

—Κάτσε λίγο να φυλάς τα ρούχα και θα ξαναμπείς, μου λένε.

Αλείφονται με κάτι λάδια και τους χάνω για κοντά δυο ώρες. Κι εγώ τυλιγμένος σε μια πετσέτα — «Για να μην καείς», μου είπε η Παρασκευή— να περιμένω.

—Την άλλη φορά θα κάνεις πιο πολύ, ακούω τον αδερφό μου, όταν εκεί που νόμιζα ότι χάθηκαν, επιτέλους ήρθαν.

Σιγά που θα ξαναπήγαινα να τους φυλάω τα ρούχα —φυλαρούχας— κι αυτοί να γυρίζουνε. Καλύτερα στην πισίνα.

ΚΙ ΕΙΝΑΙ ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΣΥΝΗΘΙΣΑ ΝΑ ΞΥΠΝΑΩ (είχα βολευτεί σε μια γωνιά στο πάτωμα) χωρίς το λάλημα του κόκορα, το γάβγισμα του σκύλου, το γκάρισμα του γαϊδάρου. Χωρίς την καμπάνα του σχολείου και τους ήχους του μεγάλου πέτρινου ρολογιού, αλλά με τη φασαρία του τραμ Ομόνοια-Ρουφ, που γινόταν μεγαλύτερη στη διασταύρωση της γραμμής Ιπποκράτους-Κολοκυνθούς. Και, το κυριότερο, να περνάει η μέρα χωρίς να τρώω ξύλο.

Καλοκαίρι ακόμα, και καθώς είχα καιρό για το σχολείο, άρχισα να μαθαίνω τη δουλειά του περίπτερου. Στην αρχή με κάποιο από τ' αδέρφια μου, στο πάνω περίπτερο, στριμωγμένος εκεί μέσα, δίπλα του. Ύστερα μ' εκείνον απ' έξω, να βλέπει πώς τα πάω. Και τέλος μόνος μου. Κι έκανα πια χάζι, καθισμένος σ' εκείνη την ψηλή καρέκλα που άφηνε να φαίνεται μόνο το κεφάλι μου, να βλέπω τον κόσμο από μέσα προς τα έξω, σαν από ένα παράθυρο, και να μπορώ να πουλάω πράγματα.

Το σπουδαιότερο ήταν να μάθω τις τιμές, πράγμα όχι και τόσο δύσκολο. Τα τσιγάρα, οι εφημερίδες και τα περιοδικά, που έχουν και τη μεγαλύτερη ζήτηση, τις γράφουν απάνω και δεν αλλάζουν για καιρό. Στ' άλλα, τα ψιλικά, τις γράφουμε μόνοι μας σε κάποιο από αυτά.

Σε λίγες ημέρες τα 'χα μάθει και το χαϊρόμουν. Άσε πια που ήξερα και τι ήθελαν μερικοί ταχτικοί πελάτες —ποια τα τσιγάρα, ποια η εφημερίδα τους— χωρίς να μου το πουν.

Και το άλλο. Από τα πράγματα που ψώνιζαν, και φυσικά από τα ρούχα που φορούσαν, άρχισα να καταλαβαίνω κι άλλα. Ένας κοστουμαρισμένος με γραβάτα, ας πούμε, δεν υπήρχε περίπτωση να πάρει φτηνά τσιγάρα: χύμα από κούτα των 88 (που είναι για τους μπατίρηδες), πακέτο νούμερο 15 (για τους μισομπατίρηδες), Έθνος και Άρωμα (για τους σχεδόν οικονομημένους). Θα 'παιρνε Άσσο, μια άλλη ακριβή μάρκα, ή ακόμα και αμερικάνικα Παλ Μαλ, που είναι και τα πιο ακριβά. Είχαμε και κάτι λαθραία αμερικάνικα, καταχωνιασμένα σε μια μικρή καταπακτή κάτω από το πάτωμα, φτηνότερα από τα φορολογημένα, αλλά αυτά ήταν για τους πολύ γνωστούς.

Ήταν και μερικοί που ζητούσαν ένα τσιγάρο χύμα από καλό πακέτο — «Το 'χω κόψει, γι' αυτό», μου εξήγησε ένας. Όπως και κάτι άλλοι που έπαιρναν Σέρτικα Λαμίας.

—Γεια σου, ρε βαρύμαγκα! άκουσα μια μέρα τον αδερφό μου να λέει σε κάποιον απ' αυτούς και συμπέρανα ότι αυτά τα τσιγάρα ήταν για τους βαρείς, για τους μάγκες.

—Κοίτα μην πάρω χαμπάρι ότι κάπνισες, σου τα 'κοψα τα χείλια! με προειδοποίησε από την πρώτη στιγμή ο μεγάλος.

Και το 'θελα, αλλά αυτά τα ρημάδια μύριζαν. Δεν ήταν σαν εκείνα που φτιάχναμε στο χωριό με σκέτη εφημερίδα, μουστάκια καλαμποκιού ή και ξεραμένη καβαλίνα μουλαριού (αυτά ήταν και τα πιο βαριά — τα δικά μας Σέρτικα, ας πούμε) και σπάνια, πολύ σπάνια κανένα με πραγματικό καπνό.

ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΕΙΧΑΝ λεφτά έπαιρναν ακόμα σαπουνάκια Λουξ και όχι Ερμής ή τύπου Μασαλίας, ξυραφάκια Ζιλέτ και όχι Άστορ, οδοντόκρεμα Κολγκέιτ και όχι Κολυνός. Το καθένα απ' αυτά τα είδη άλλωστε δεν ξεπερνούσε τις δυο τρεις μάρκες. Τα δεύτερα πάντως ήταν τα φτηνότερα κι αυτά που είχαν τη μεγαλύτερη ζήτηση. Πολύς φτωχόκοσμος κι εδώ στην Αθήνα.

Από τα ψιλικά είχαμε μεγαλύτερα κέρδη αλλά μικρή κατανάλωση. Τα περισσότερα λεφτά τα μαζεύαμε από τα τσιγάρα και τις εφημερίδες.

—Δώσ' μου μια *Αθηναϊκή*.

Ή:

—Μια *Ακρόπολι*.

Αυτές είχαν και τη μεγαλύτερη κυκλοφορία. Κι από κοντά: *Έθνος, Νέα, Βραδυνή, Εθνικός Κήρυξ, Καθημερινή, Βήμα, Εστία...*

Κι από περιοδικά, πρώτο ο *Θησαυρός* και μετά το *Ρομάντζο*.

—Μόνο *Δημοκρατική* να μη δίνεις, με συμβούλεψε από την πρώτη στιγμή ο μεγάλος.

—Τι να λέω;

—Δεν πουλάμε.

— Έτσι σκέτο, δεν πουλάμε — να μη λέω
δεν έχουμε;

—Όχι, όπως σ' το λέω εγώ — δεν πουλάμε.

—Και γιατί;

—Γιατί είναι μια εφημερίδα που τη βγάζουνε και την πουλάνε κομμουνιστές, αυτοί που πήγαν να μας σφάξουνε. Κι αν κάποιος σου κάνει τον ζόρικο, βλέπεις εκεί απέναντι, έξω από το αστυνομικό τμήμα, τον αστυφύλακα; Φώναξέ τον να τον σβερκώσει.

Ερχόταν λοιπόν κάποιος απ' αυτούς:

—Μια *Δημοκρατική*.

—Δεν πουλάμε, έλεγα με κάποιο σαδισμό.

—Τελείωσε;

Σιγά που τελείωσε!

—Δεν πουλάμε, ξανάλεγα πεισματικά.

Δεν έλεγε τίποτα. Έβαζε το κεφάλι κάτω κι έφευγε. Κι εκεί πια, ύστερα από κάμποσο καιρό, είναι που άρχισα να στενοχωριέμαι. Τι είχαν κάνει ετούτοι οι άνθρωποι; Είναι δυνατό να είναι αυτοί που ήθελαν σ' εκείνη τη μάχη να πάρουν το χωριό μας και να μας σφάξουν; Κι αφού είναι κακούργοι, γιατί τους έχουν ελεύθερους;

ΗΤΑΝ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΟΙ που ζητούσαν χαμηλόφωνα κάτι χρωματιστά φακελάκια ή κουτάκια λογίων μάρκες:

—Δώσ' μου ένα προφυλακτικό.

Ή:

—Μια καπότα.

Ή:

—Ένα πρεζεβατίφ.

Ή με τ' όνομά τους: Μία Οκέι, Σκουφίτσα, Μπεμπέκα, Αλεπουδίτσα, Σίλβερ Τέξας και άλλα, ενώ μερικοί μου έκλειναν απλώς το μάτι, όπως εκείνη η ζωγραφιστή γάτα έξω από τα προφυλακτικά Οκέι, κι εγώ τους το κολλούσα στο χέρι σαν να τους χαιρετούσα. Ήταν άλλωστε από τα πρώτα που με δασκάλεψαν τ' αδέρφια μου.

—Και τι τα κάνουν αυτά τα πράγματα;

—Θα μάθεις.

Συχνά αυτοί που ψώνιζαν είχαν παραδίπλα κάποιο θηλυκό, που καμωνόταν όμως ότι δεν ήξερε τι ψώνιζε ο δικός της.

Ήταν και μερικά ζευγάρια που, μετά το ψώνισμα της καπότας, έπαιρναν το λεωφορείο που έφευγε για το Δαφνί.

—Πάνε στο δάσος για υπαίθριο, άκουσα μια μέρα τον αδερφό μου να σιγολέει χαμογελώντας σ' ένα φίλο του, δείχνοντας με το κεφάλι ένα τέτοιο ζευγάρι.

Ρωτάω και την αδερφή μου, με την οποία είχα περισσότερο θάρρος. Ούτε κι αυτή ήξερε, μολονότι όταν της το 'πα κοκκίνισε.

Εγώ πάντως μια μέρα άνοιξα ένα να ιδώ τι είναι: ένα μαζεμένο λάστιχο, σαν φούσκα. Τι στα κομμάτια έκαναν με δαύτο; Και άκου καπότα, το ίδιο όνομα μ' εκείνο το βαρύ τρίχινο ρούχο που ρίχνουν απάνω τους το χειμώνα οι τσοπαναράιοι στο χωριό για να μην κρυώνουν.

ΕΙΧΑΜΕ ΑΚΟΜΑ Καλμόλ και Αλγκόν για τον πονοκέφαλο, βερνίκι Κάμελ για τα παπούτσια — μέχρι και καρφίτσες.

Ψώνιζαν και τα παιδιά: παραμύθια, τσίχλες, καραμέλες, μπισκότα, σοκολάτες. Η σοκολάτα είναι και για μένα η καλύτερη λιχουδιά — ΙΟΝ αμυγδάλου και Υγείας Παυλίδου, συχνά με ψωμί, όπως έμαθα να προσφαίζω οτιδήποτε στο χωριό.

Είχαμε και μερικούς που ψώνιζαν βερεσέ:

—Δώσε μου ένα Άρωμα κι ένα κουτί σπέρτα και γράψ' το.

Δεν ήταν φαίνεται όλοι εντάξει στην πληρωμή, γι' αυτό ίσως και ο μεγάλος αδερφός είχε κοτσάρει μια ταμπελίτσα στην μπροστινή βιτρίνα που έγραφε: «Φίλος επιζήμιος εχθρός αποκαλείται».

Ήταν και άλλοι που δεν ψώνιζαν — ήθελαν κάποια πληροφορία:

—Μήπως ξέρεις πού είναι η οδός Δίπυλου; Κι εγώ έδινα τις απαντήσεις, όπως τις είχα ακούσει από τ' αδέρφια μου:

—Απέναντι, στο μέσον της πλατείας.

Στο ΧΡΟΝΟ που μεσολαβούσε από τον έναν πελάτη στον άλλο, ιδιαίτερα από το μεσημέρι και μετά που άδειαζε η πλατεία, διάβαζα, άκουγα τραγούδια από ένα ραδιόφωνο, χειρότερο από εκείνο του σπιτιού, γιατί σταματούσε κάθε τόσο κι έπρεπε να φάει καρπαζιά στο πλάι για να ξαναρχίσει. Δημοτικά τον πρώτο καιρό και μετά άλλα, ελαφρά, με τραγουδιστές που σιγά σιγά άρχισα να μαθαίνω: Φώτης Πολυμέρης, Σώτος Παναγόπουλος, Νίκος Γούναρης, Τώνης Μαρούδας, Τζίμης Μακούλης, Δανάη, Σοφία Βέμπο, Τρίο Κιτάρα... Μερικοί μάλιστα απ' αυτούς τραγουδούσαν κάποια βράδια και στο «Αναψυκτήριον» της πλατείας.

Κι από κοντά το διάβασμα. Στην αρχή τα δικά μου: *Γκαούρ - Ταρζάν, Μικρός Ήρωας, Κλασσικά Εικονογραφημένα*, παραμύθια — και μετά εφημερίδες και περιοδικά.

Από τις εφημερίδες και τα περιοδικά μου άρεσαν περισσότερο τα αναγνώσματα σε συνέχειες, οι γελοιογραφίες και τα εγκλήματα. Μέχρι τότε ήξερα ότι εγκλήματα έκαναν οι κομμουνιστές. Να όμως που έκαναν και άλλοι. Στεκόμουν σ' αυτά που λέγανε «εγκλήματα για λόγους τιμής». Ατίμασε, διέφθειρε, λέει, κάποιος κάποιου την κόρη, την αδερφή, κι εκείνος —ο πατέρας, ο αδερφός— τον σκότωσε το διαφθορέα. Κι είχαν οι φονιάδες αυτοί τον κόσμο, αλλά συχνά και τους δικαστές, με το μέρος τους.

Τα εγκλήματα άλλωστε ήταν κι εκείνα που διαλαλούσαν περισσότερο οι εφημεριδοπώλες, καθώς έτρεχαν αλαφιασμένοι, με τις εφημερίδες παραμάσχαλα. Όπου από τη λέξη εφημερίδα ακούγονταν μόνο δυο γράμματα:

—Ε,εεεεεεεες!

Και αμέσως μετά, αφού έλεγαν τα ονόματα των εφημερίδων, μασημένα κι αυτά, περνούσαν στα θέματα:

—Έγκλημα για λόγους τιμής!

—Άγρια βεντέτα στα Χανιά!

—Την εσκότωσε ο κακούργος!

Έ γενικά:

—Γεγονότα!

Είχα πολλά να μάθω ακόμα.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΕΙΧΕ ΠΑΡΘΕΙ ΚΑΙ ΔΕΝ ΕΙΧΑ ΛΟΓΟ να μη μου αρέσει, αφού μου εξασφάλιζε την παραμονή μου στην Αθήνα. Μολονότι έδωσα εισαγωγικές εξετάσεις στο Ένατο Γυμνάσιο Αρρένων, εκεί απέναντι από το περίπτερο, θα πήγαινα στο νυχτερινό γυμνάσιο, που δεν ήταν άλλωστε και πολύ μακριά.

Ένα γυμνάσιο που δεν είναι μόνο για μικρούς, αγόρια και κορίτσια, που δουλεύουν την ημέρα αλλά και για μεγάλους. Μέχρι κι ένα διάκο κι έναν αστυφύλακα είχα για συμμαθητές.

Όχι, εδώ δεν πέφτει ξύλο. Δεν ξέρεις μάθημα; Θα πάρεις κακό βαθμό. Κι άντε κάποιες φορές να ρεζιλευτείς μπροστά στους άλλους — και προπαντός στα κορίτσια. Όπως εκείνη τη φορά που με σήκωσε η θρησκευτικού, μια όμορφη που μου θύμιζε την κυρία Άννα, τη δασκάλα μου στο χωριό.

—Γιατί ήρθατε αδιάβαστος σήμερα, κύριε Κούκο;

—...

—Κρίμα και είχα καλή ιδέα για σένα...

Τι ήθελε να μου το πει; Ν' ανοίξει η γη να με καταπιεί.

Στο άλλο μάθημα τα ήξερα φαρσί.

—Έτσι μάλιστα, την άκουσα κι ένιωσα ευτυχής.

Καλός μαθητής σε τρία τέσσερα μαθήματα, όπου υπάρχει λόγος. Και πρώτα στις εκθέσεις, με την άνεση που έχω να γράφω αυτά που αρέσουν στους καθηγητές σε θέματα όπως η θρησκεία, η πατρίδα, η οικογένεια. Όπου όμως μπαίνουν αριθμοί κολώνω. Να μη μου αρέσουν με τίποτα μαθηματικά, φυσική, χημεία — βάλε και τα λατινικά, άλλο χτικιό.

Είναι κι εκείνος ο μαθηματικός, να τον βαριέσαι. Και μια μανία με τα πορτοκάλια. Δεν υπήρχε άσκηση που να μην έχει μέσα μερικά πορτοκάλια. «Ο Πορτοκαλάκις» τον λέγανε πίσω από την πλάτη του τα παιδιά — κι ήταν το πρώτο παρατσούκλι που άκουγα στην Αθήνα.

Συχνά ερχόταν η σειρά μου:

—Πες μας, Κούκο...

Και τι να πω, που σπάνια δίνω προσοχή. Και ήμουν στην αρχή. Πώς θα τα 'βγαζα πέρα; Άσε που με είχε πάρει με κακό μάτι κι ενώ είχα βολευτεί σ' ένα από τα τελευταία θρανία, βρέθηκα στα πρώτα.

Ήταν την ημέρα που ο Χαρμπίλας, ο ψηλέας της τάξης, ακούστηκε να λέει μόλις τον έβαλαν να καθίσει κάπου εκεί στο τέλος, πίσω από τα κορίτσια:

—Δεν μπορώ να καθίσω εδώ, μυρίζει μπακαλιαρίλα!

—Δεν ντρέπεσαι, βρε παλιάνθρωπε; Θύμωσε ο Πορτοκαλάκις, που ποιος ξέρει πώς το πήρε. Έλα μετά στο γραφείο να τα πούμε.

Και σ' εμένα που γέλασα, γιατί μου φάνηκε αστείο:

—Το βρίσκουμε αστείο, κύριε Κούκο; Για έλα εδώ μπροστά, να βλεπόμαστε καλύτερα...

Κι αυτό το επίθετό μου, που τ' ακούω πάντα σαν βρισιά... Δεν μπορούσε να έχω ένα άλλο καλόηχο, να μη θυμίζει αυτό το ηλίθιο πουλί της νύχτας; Αδυναμία είχα από μικρός στα ονόματα ηρώων του '21: Κανάρης, Καραϊσκάκης, Μπότσαρης, Μιαούλης, ακόμα και Κολοκοτρώνης, κι ας έχει μπροστά αυτό το Κολο — αλλά Κούκος...

ΔΕΝ ΑΡΓΗΣΑ να πιάσω και δυο τρία φιλαράκια, συμμαθητές, αν και δεν είχα καιρό να τα ιδώ, καθώς τις περισσότερες ώρες τις έβγαζα στο περίπτερο. Εκεί να διαβάζω τα μαθήματά μου, τις εφημερίδες, τα περιοδικά. Εκεί και τα βιβλία, που ανακάλυψα στα παλαιοβιβλιοπωλεία στην άκρη της πλατείας, δίπλα στο Βρεφοκομείο.

Κάποια βιβλία συγγραφέων που ήξερα από τα σχολικά μου βιβλία στην αρχή κι ύστερα άλλων, δικών μας και ξένων, που τους ανακάλυπτα σιγά σιγά — μερικούς από τα *Κλασσικά Εικονογραφημένα*. Και καθώς δεν ήθελα να με πάρουν χαμπάρι τ' αδέρφια μου και με μαλώσουν, διάβαζα ένα, το έδινα, μαζί με λίγες δραχμές που σουφρώνα από το συρτάρι του περίπτερου, κι έπαιρνα άλλο.

Είχε και μερικά χοντρά βιβλία ο μεγάλος αδερφός από τον καιρό που λογάριζε να πάει στο πανεπιστήμιο, αλλά —δύσκολοι καιροί— δεν το 'κανε. Ανάμεσά τους και η *Επίτομη Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη*, που άρχισα να διαβάζω από την αρχή —κάποτε, σκέφτηκα, θα την τελειώσω, γιατί έχω μανία να τελειώνω ό,τι αρχίζω— αλλά με ζάλισε και την άφησα.

Στα παλαιοβιβλιοπωλεία είχα καλύτερες επιλογές.

—Τσιγκουνάκο, τσιγκουνάκο, με προσφωνούσε, όπως τους περισσότερους πελάτες του, ο κυρ Χρίστος ο Τσιγκουνάκος —όπως τον λέγαμε κι εμείς— ο ταχτικός μου προμηθευτής βιβλίων, μόλις άρχιζα τα παζάρια. Και δεν γινόταν αγορά χωρίς παζάρι.

—Δεν υπάρχουν άλλα, κυρ Χρίστο.

—Άντε, βάλε ακόμα κάτι, και παρ' το.

Αργότερα, μια Κυριακή πρωί, καθώς σουλατσάριζα στο Μοναστηράκι με το συμμαθητή μου τον Θεοφάνη, ανακάλυψα τον κυρ Γιώργη. Αυτός είχε ένα καροτσάκι γεμάτο λογίων βιβλία.

—Πόσο έχει αυτό, κυρ Γιώργη;

—Δέκα δραχμές.

Του άφηνα ό,τι είχα —δυο τρεις δραχμές— και το 'παιρνα. Κι αυτός σπάνια έφερνε αντίρρηση.

ΕΙΝΑΙ ΟΜΩΣ και ο Λεωνίδας, ένας μεγαλύτερος συμμαθητής μου, με τον οποίο πήγα για πρώτη φορά κινηματογράφο. Στο «Αθηναϊκόν», πίσω από τη δημαρχία, ένα απόβραδο, όταν το σκάσαμε λόγω μαθηματικών, όπου κι αυτός είναι πιο σκράπας από μένα.

Τέσσερις δραχμές το εισιτήριο για δύο έργα — ένα αστυνομικό, ένα καουμπόικο.

Το πρώτο περίεργο: οι θεατές όλοι άντρες.

—Οι γυναίκες δεν πάνε στον κινηματογράφο; ρωτάω τον Λεωνίδα.

—Σ' αυτόν όχι, σε άλλους.

—Σε ποιους;

—Στους πρώτης προβολής, στην οδό Πανεπιστημίου, στην οδό Σταδίου. Άσε που τα περισσότερα έργα είναι ακατάλληλα και δεν σ' αφήνουν, ενώ εδώ και σ' ακατάλληλα ακόμα μπαίνεις.

Ούτε που κατάλαβα.

Αλλά εδώ δεν είναι κινηματογράφος όπως εκείνος που μας είχαν φέρει οι Αμερικάνοι στο χωριό με τα επίκαιρα. Είναι έργα με ιστορίες, πέφτει ξύλο, σκοτώνονται άνθρωποι, φιλιούνται, γίνονται πράγματα. Και είδα κι έπαθα να καταλάβω ότι αυτά που βλέπω δεν είναι αλήθεια — ψέματα τα κάνουνε. Γι' αυτό και είναι φορές που όταν αργεί να γίνει κάτι, ακούγονται φωνές:

—Κάνε παιχνίδι, ρε!

—Έμπα στο ψητό!

Ή ακόμα πιο άγρια:

—Γράμματα, χασάπη!

—Θα μας στραβώσεις, ρε μαλάκα!

—Α, ρε καριόλη!

Μερικοί να τρώνε, να κοιμούνται. Άλλοι να έχουν βγάλει τα παπούτσια τους, να φτύνουνε, να καπνίζουνε, κι ας γράφουν κάτι ταμπέλες στους τοίχους «Απαγορεύεται το καπνίζειν» και «Απαγορεύεται το πτύειν». Κι όταν μπαίνει κάνας αστυφύλακας, «Σύρμα!» φωνάζει κάποιος κι όλοι κάνουν τις Παναγίες.

Μερικοί έχουν παραδίπλα τα εργαλεία της δουλειάς τους: βούρτσες, κουβάδες, μυστριά, ακόμα και κασελάκια για λουστράρισμα παπουτσιών.

Είναι οι περισσότεροι —πήρα χαμπάρι αργότερα— εργάτες οικοδόμοι, που στήνονται από το πρωί στην πλατεία, απέναντι από τη δημαρχία, κι άμα δεν τους πάρει κανένας για μεροκάματο, χώνονται στους γύρω κινηματογράφους, όπου μπορούνε να περάσουνε ολόκληρη την ημέρα.

Οι άλλοι κινηματογράφοι σαν αυτόν, που δεν άργησα να γνωρίσω, είναι πιο πάνω, στην οδό Αθηνάς, κοντά στην Ομόνοια, το «Νέον Ελλάς», και μετά, στην αρχή της οδού Πατησίων, το «Αλάσκα» και το «Νέον Ρόζικλαιρ» — όλα με δύο έργα.

—Αυτός είναι το παιδί, ακούω κάποια στιγμή τον Λεωνίδα δίπλα μου.

—Ποιο παιδί, αυτός είναι μαντράχαλος.

—Ο πρωταγωνιστής, ρε, έτσι τον λένε, το παιδί, το παλικάρι. Αυτός δύσκολα σκοτώνεται και — βλέπεις;— δεν του πέφτει ποτέ το καπέλο.

Έμαθα και τον Αντρέα που πουλάει σάμαλι στα διαλείμματα.

—Πιάσε ένα σάμαλι, ρε Αντρέα!

Αλλά το όνομα του Αντρέα και το σάμαλι ακούγεται και την ώρα της προβολής, όταν κάποιο ζευγάρι φιλιέται στόμα με στόμα, μ' έναν τρόπο που δεν είχα ξαναδεί.

—Αντρέα, σάμαλι!

—Με μπόλικο σιρόπι!

Αν ήταν δυνατό να τα μάθαινα όλα μονοκοπανιάς.

Στην έξοδο όλο και κάποιος να ρωτάει αυτούς που βγαίνουν:

—Αξίζουν, λεβέντη;

Και ανάλογα η απάντηση:

—Πολύ ωραία.

Ή:

—Μάπα!

—ΜΗΝ ΞΑΝΑΠΑΣ εκεί, πάνε οι αλήτες, κι αν το μάθουν οι μεγάλοι, φίδι που σ' έφαγε, μου λέει η αδερφή μου, από την οποία δεν έκρυβα τίποτα, μόλις της το είπα. Θα σε πάω εγώ μια

μέρα σ' έναν καλό κινηματογράφο για παιδιά.

Κι ένα απόγευμα Κυριακής με πάει στο «Σινεάκ», σ' ένα υπόγειο της οδού Πανεπιστημίου, όπου εκεί οι περισσότεροι θεατές είναι παιδιά με τους γονείς τους.

Καθαριότητα, όμορφα καθίσματα και γουστόζικα μικρά έργα. Πρώτα τα ελληνικά και τα γαλλικά επίκαιρα, κάποιο με ταξίδια, και μετά τα καλύτερα: Μίκυ Μάους και κωμωδίες. Και να ξεραίνομαι στα γέλια με τα καμώματα του Χοντρού και του Λιγνού, του Τρίο Στούτζες και των Μικρών Σατανάδων, που μου θύμιζαν τις δικές μας σκανταλιές στο χωριό.

—Τέτοια να βλέπεις, όχι αυτά που μου λες, με τα φονικά και τους αλήτες.

Στην ίδια πάντως και στην Καίτη Τανάγρη άρεσαν περισσότερο οι ελληνικές ταινίες με υπόθεση, όπως έλεγαν. Προπαντός εκείνες που έχουν να κάνουν με αισθήματα, έρωτες, με τη σκληρή, την κακούργα κοινωνία (που τη φανταζόμουν σαν μια κακιά παλιόγρια, μάγισσα), και που τελειώνουν όλες με γάμο. Με το πλούσιο και ωραίο παλικάρι που αγαπάει τη φτωχιά αλλά όμορφη και τίμια κοπέλα — και το αντίθετο. Αλλά υπάρχουνε και μερικά ρεμάλια που κάνουνε παλιοδουλειές στα κορίτσια και τ' αφήνουνε — μερικά γκαστρωμένα και με μωρά μάλιστα. Πάντα όμως στο τέλος νικάνε οι καλοί και οι τίμιοι.

Και από τις άλλες ταινίες που τους άρεσαν, οι κωμωδίες.

ΚΙ ΑΛΛΗ ΜΙΑ συμβουλή από την Παρασκευή, που δεν κουραζόταν να με στρώνει:

—Κοίτα μην κάνεις κι εσύ όπως κάτι παλιόπαιδα που ανεβαίνουν πίσω από το τραμ και πέσεις και σακατευτείς. Άσε που άμα σε δει κάποιος απ' τους μεγάλους, θα σε ρημάξει στο ξύλο.

Αλλά εμένα μου είχε κολλήσει να δοκιμάσω. Οι άλλοι δηλαδή που το έκαναν ήταν πιο θαρρετοί; Κι ένα βράδυ καβάλησα πίσω από το τραμ Ιπποκράτους-Κολοκυνθούς, κρατήθηκα γερά, τρέμοντας στην αρχή, πιο θαρρετά κατόπιν, κι έφτασα τέρμα Ιπποκράτους, θα γύριζα, το 'χα υπολογίσει, με εισιτήριο.

Εκεί, τέρμα Ιπποκράτους, τέλειωναν σχεδόν και τα σύνορα της Αθήνας προς τα πάνω. Από εκεί και μετά αραιά κτήρια, δέντρα, χωράφια και στο βάθος αριστερά ένα μεγάλο κτήριο με βαριές πόρτες και σιδερένια παράθυρα: οι φυλακές Αβέρωφ. Και πιο πέρα οι προσφυγικές κατοικίες σε ομοιόμορφες σειρές.

Φυλακές και στην οδό Πειραιώς, λίγο πιο κάτω από το σπίτι μας — οι φυλακές Χατζηκώστα, όπου όλο και βλέπει κανείς κάποιους φυλακισμένους να κοιτάνε από τα σιδερόφραχτα παράθυρα προς τα έξω.

Και υπάρχουν, λέει, κι άλλες φυλακές παραέξω, μεγαλύτερες. Λες και οι μισοί Αθηναίοι είναι φυλακισμένοι.

Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ ΤΩΡΑ —ΑΡΧΕΣ της δεκαετίας του '50— ήταν μια από τις πιο ζωντανές της Αθήνας. Ιδιαίτερα τα βράδια. Γεμάτη κόσμο, να σουλατσάρει οικογενειακώς ή να κάνει χάζι τους καλλιτέχνες στο «Αναψυκτήριον».

Από κοντά, λίγο πιο πάνω, η περιοχή του Ψυρρή και η οδός Σαρρή, όπου και η παράγκα του Σίμου του υπαρξιστή. Εκεί το κονάκι του, εκεί και η «επιχείρησή» του, να ράβει μουσαμάδες. «Όλα κουνιούνται, μα τίποτα δεν πέφτει», έγραφε απ' έξω.

Είχε κι ένα τζιπ βαμμένο παρδαλά, με μια άγκυρα πίσω, που την έριχνε όπου τ' άφηνε. Μα πάνω απ' όλα είχε τους οπαδούς του, με γένια οι περισσότεροι, όπως κι εκείνος, σαν κατσαπλιάδες — αν και μερικοί φορούσαν γραβάτα, πιο πολύ για πλάκα, αφού μια μέρα ένας απ' αυτούς είχε εμφανιστεί με μια ρέγκα στη θέση της γραβάτας. Κι ήταν και τα πάρτι τους στην ίδια παράγκα. Μέχρι γνωστοί ηθοποιοί πήγαιναν σ' εκείνα τα πάρτι, λέγανε.

Γείτονάς μας και ο ποδοσφαιριστής του Ολυμπιακού Γιώργος Δαρίβας, που μόλις τον βλέπανε τα παιδιά τρέχανε ξοπίσω του:

—Γεια σου, Γιωργάρα!

Ήταν ακόμα ο δημοσιογράφος Αχιλλέας Μαμάκης, ένας αρχοντικός κύριος πάντα ντυμένος στην τρίχα, που ήξερα, πριν μου τη ζητήσει, ότι ήθελε την εφημερίδα *Έθνος*, όπου έγραφε τα καλλιτεχνικά που διάβαζα κι εγώ. Ήταν ο ίδιος που τις Κυριακές ακούγαμε στο ραδιόφωνο, στην εκπομπή «Το θέατρο στο μικρόφωνο του κυρίου Αχιλλέα Μαμάκη».

Και μερικοί περίεργοι τύποι. Όπως ο Αστραπόπουλος, ένας μισότρελος, που μου θύμιζε τον δικό μας τον Κασιδιάρη στο χωριό. Καθηγητής ετούτος κάποτε, παλάβωσε, άγνωστο γιατί, και τώρα δεν προλάβαινε να μαζεύει καρπαζιές. Μια μέρα μάλιστα του 'ριξαν κι ένα γιαούρτι.

—Αστραπόπουλε τρελέ! του φώναζαν.

Κι αυτός χιμούσε να πιάσει αυτόν που το 'λεγε, αλλά πού να προλάβει που του 'ρχόταν απ' αλλού:

—Τρελάρα Αστραπόπουλε!

Ακόμα ο Μιχαλάκης, με το περίεργο περπάτημα και την ψιλή φωνή, που πουλούσε ξηρούς καρπούς από ένα πανέρι που είχε αλά μπρατσέτα, φορώντας πάντα μια καθαρή άσπρη μπλούζα, και πάντα με το χαμόγελο — ανοιχτή καρδιά.

Κι από κοντά ένας άλλος, ο Στρατάρχης, που γυρνούσε καμαρωτός, μ' έναν μπερέ με στέμμα κι ένα αμπέχονο γεμάτο παράσημα που τάχα είχε κερδίσει στον πόλεμο — όλα από το Μοναστηράκι. Στο χέρι του πάντα ένα κοντό ραβδί —«Η στραταρχική ράβδος», έλεγε.

—Μόνο σ' εμένα και στον στρατάρχη Παπάγο την έχει δώσει ο βασιλεύς!

Κι ακόμα η Μις οδός Σαρρή, μια άλλη μισοπάλαβη και άσχημη, που οι πλακατζήδες τής είχαν δώσει αυτό τον τίτλο, της πιο όμορφης της περιοχής, κι αυτή το 'χε πάρει στα σοβαρά και καμάρωνε, και περιφερόταν συχνά με μια κορδέλα στο στήθος, που έγραφε απάνω τον τίτλο της.

Κι ήταν μερικά βράδια, αργά, εκεί στους γύρω δρόμους, που ακούγονταν κάποιοι να τραγουδάνε, με μια δυο κιθάρες, κάτω από ένα μπαλκόνι ή παράθυρο:

*Ξύπνα, δαχτυλιδόστομη
καρδιές οπού μαραίνεις...*

Ή:

*Ξύπνα, μικρό μου, κι άκουσε
κάποιο μινόρε της αυγής.
Για σένανε είναι γραμμένο
από το κλάμα κάποιας ψυχής...*

Πάρτι κάνανε και τ' αδέρφια μου. Πάρτι-ρεφενέ, όπως τα λέγανε, όπου ο κάθε καλεσμένος έφερνε το ποτό και τα φαγώσιμά του (συνήθως ξηρούς καρπούς, φρούτα — τέτοια).

Παραμέριζαν τα έπιπλα του δωματίου, άνοιγαν την πόρτα που έβγαζε στο μεγάλο χολ του διαμερίσματος και χόρευαν ως αργά, με την άδεια και τη συμμετοχή και των άλλων συγκατοίκων. Και τα έκαναν Κυριακές, οπότε έλειπαν οι Χρυσοχέρηδες, που ήταν οι μόνοι οι οποίοι κρατούσαν τη θέση τους και δεν συμμετείχαν σε τέτοιες ομαδικές εκδηλώσεις με τους συγκατοίκους.

Όσο για μουσική, μάζευαν από τους γύρω δρόμους κάτι ανάπηρους —κουτσούς, στραβούς— με τα ακορντεόν και τις κιθάρες τους κι εκείνοι έπαιζαν για ένα χαρτζιλίκι του καλού καιρού. Αλλά υπήρχε κι ένα γραμμόφωνο με πλάκες που έφερνε κάποιος. Και να χορεύουν — όχι τσάμικα και καλαματιανά, κάτι άλλα, αγκαλιαστά, που τα 'μαθα με τα ονόματά τους: τανγκό, βαλς, μπλουζ, φοξ αγγλέ, μάμπο, ρούμπα, σάμπα, τσα τσα.

Οι κοπέλες κάθονταν στις καρέκλες καλοντυμένες —όπως και οι άντρες άλλωστε, όλοι γραβατωμένοι— ώσπου να τις ζητήσει κάποιος να χορέψουν.

—Χορεύετε, δεσποινίς;

Ήταν οι περισσότερες αδερφές, ξαδέρφες, αρραβωνιαστικές, αλλά και μερικές φίλες φίλων ή φιλενάδων. Οι όμορφες είχαν και τη μεγαλύτερη ζήτηση στους χορούς, αφού ήταν και μερικές που δεν έλεγαν και πολλά πράγματα κι ήταν μια στενοχώρια να τις ζητάει πού και πού κανένας, όταν είχαν πάρει άλλοι τις καλές.

Κι εμένα, τις περισσότερες φορές, να μ' έχουνε στο περίπτερο και να περιμένω να πάει μεσάνυχτα, να κλείσω, να πάω να κάνω χάζι.

ΕΙΧΑ ΣΤΕΙΛΕΙ κιόλας τα πρώτα γράμματα στον πατέρα και στη μητέρα, που άρχιζαν με το τυπικό που είχα ξεσηκώσει από τα μεγαλύτερα αδέρφια: «Εν Αθήναις τη... Σεβαστοί μου γονείς, σας ασπάζομαι και, αγαπητά μου αδέρφια, σας φιλώ. Υγείαν έχω και το αυτό ποθώ και για εσάς...» Κι από κάτω ό,τι νόμιζα ότι μπορούσε να τους ενδιαφέρει.

Αλλά και ξεχωριστά στ' αδέρφια μου: «Αγαπητά μου αδέρφια, τι να σας πρωτογράψω...» Το ίδιο και, στα φιλαράκια μου, στον Φορφόλια και στον Κομπορόζο.

Και πραγματικά, τι να τους πρωτογράψω από τα καλά που περνούσα, γιατί τ' άλλα τα κρατούσα για τον εαυτό μου.

Ήταν μέρες που μου 'λειπαν οι γονείς μου — ακόμα κι εκείνο το Δημητρίζινο της μητέρας μου— κι

ας με βαρούσαν. Μου έλειπαν τα μικρότερα αδέρφια μου κι ας βγάζαμε τα μάτια μας. Μου έλειπαν τα φιλαράκια μου — ακόμα και ο αχώνευτος Κουρούνης. Μου έλειπαν οι καμπάνες, οι Κυριακές, οι γιορτές, οι λειτουργίες, οι μυρωδιές του σπιτιού μας, τα βαφτίσια, οι γάμοι, ακόμα και οι κηδείες — πράγματα για τα οποία δεν έπαιρνα χαμπάρι εδώ. Και βέβαια τα παιχνίδια στον Αϊ-Γιώργη, το κολύμπι στο ποτάμι, το χιόνι, το τζάκι.

Τα πιο ταχτικά γράμματα που έπαιρνα ήταν από τη μητέρα, που έβαζε κάποιο από τα μικρότερα να μου γράψει. Και πάντα με τις ορμήνιες της: «... Και να προσέχεις, ν' ακούς τ' αδέρφια σου, να διαβάζεις τα μαθήματά σου και να ταιριάζεις με καλούς, όχι με χαλασμένους ανθρώπους». Κι απ' έξω από το φάκελο τ' όνομά μου: Μαθητήν Δήμητριον Ιωάννου Κούκο.

ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ πάντως του άλλου χρόνου ήταν που ήρθε στην Αθήνα η ίδια η μητέρα να πάει σ' ένα γιατρό για τα μάτια της (δεν καλόβλεπε, λέει), αλλά και να ιδεί ένα γαμπρό που είχε βρεθεί για την αδερφή μας. Κι εκεί είναι που δέχτηκα με αμηχανία το φιλή της:

—Πώς περνάς, παιδάκι μου;

—Καλά, καλά...

—Είσαι καλός μαθητής;

—Είμαι...

Ήθελα τώρα να κάνω κι εγώ κάτι γι' αυτήν — πολύ περισσότερο που είχα πια μάθει την Αθήνα.

—Πού θέλεις να σε πάω; τη ρωτάω ένα απόβραδο Κυριακής.

—Πού ξέρεις να με πας;

—Δεν την αφήνεις ήσυχη; η Παρασκευή.

—Πού ξέρεις να με πας; ρωτάει, ξανά η μητέρα χωρίς να δώσει σημασία.

Ήθελα να την πάω σ' έναν κινηματογράφο, αλλά σ' εκείνα που πάω εγώ δεν πηγαίνουν γυναίκες. Τ' άλλα είναι ακριβά και τα περισσότερα έργα «ακατάλληλα για ανηλίκους».

—Να πάμε μια βόλτα με λεωφορείο, προτείνω, που ξέρω ότι της αρέσει.

Χάρηκε.

—Μπορούμε να μπούμε σ' ένα λεωφορείο και να κατεβούμε τέρμα;

—Πώς δεν μπορούμε.

—Πού θα την πας; η Παρασκευή. Κοίτα μη χαθείτε και σας ψάχνουμε.

—Μη νοιάζεσαι, δεν χανόμαστε.

Περπατάμε, με τη μητέρα να με κρατάει σφιχτά από το χέρι. Με τα σκούρα και το τσεμπέρι στο

κεφάλι εκείνη, γραβατωμένος και κοστουμαρισμένος εγώ, μ' εκείνο το κοντοπαντέλονο κοστουμάκι που μου 'χαν πάρει τ' αδέρφια μου — το πρώτο ρούχο της προκοπής που φορούσα. Κι εκεί, πίσω από την Ομόνοια, μπαίνουμε στο λεωφορείο του Μενιδίου και βολευόμαστε σ' ένα κάθισμα πλάι πλάι, με τη μητέρα στη μεριά του παράθυρου.

ΤΩΡΑ, πώς ήξερα το Μενίδι; Με είχε πάρει ένα πρωινό Κυριακής, με την άδεια των αδερφών μου, ο Μάνος ο Τανάγρης, που του άρεσε το κυνήγι, να ιδώ πώς είναι. Το 'θελα κι εγώ.

Και πήγαμε χαράματα με άλλους τρεις, μ' ένα ημιφορτηγό, σε κάτι ερημιές κάτω από την Πάρνηθα. Οι άλλοι είχαν και τα σκυλιά τους — ο Τανάγρης δεν είχε.

Σκορπίσαμε και σταθήκαμε πίσω από κάτι θάμνους, παραμονεύοντας για κανένα πουλί. Εγώ δίπλα στον Τανάγρη, που κάθε τόσο κάτι έβλεπε, έριχνε τους σμπάρους του — και σ' εμένα:

—Τρέχα, ρε Μίμη, να το μαζέψεις.

Και να τρέχω, και τι να βρω μέσα στα βούρλα, που ήταν βρεγμένα από τη νυχτερινή ψιχάλα. Άσε που ανακατωνόμουν να βλέπω και να πιάνω τα σκοτωμένα πουλιά.

—Α, ρε Μίμη, οχτώ σκότωσα και κατάφερες να βρεις μόνο δύο! με κατσάδιασε φιλικά στο τέλος.

—Πάρε, ρε, ένα σκυλί, που έβαλες το παιδί να σου κάνει το κυνηγόσκυλο! άκουσα έναν από εκείνους να του λέει.

Ας περίμενε να ξαναπάω.

Η ΜΗΤΕΡΑ δεν χόρταινε να κοιτάζει δώθε κείθε κι εγώ να εξηγώ ό,τι έπιανε το μάτι μου — ήξερα δεν ήξερα.

—Πώς την έμαθες τόσο γρήγορα την Αθήνα, παιδάκι μου!

Και καθώς πια γυρίζαμε, αφού κάναμε μια βόλτα στο τέρμα, το 'ριξε στα δικά της:

—Πας σε καμιά εκκλησία;

—Εδώ νομίζω δεν πηγαίνει κανένας. Ούτε τα Χριστούγεννα κατάλαβα καλά καλά. Στην Ανάσταση πήγαμε αλλά απ' έξω.

—Εσύ να πηγαίνεις. Είδα μια εκεί στην πλατεία — μη γίνεις άπιστος!

Της το υποσχέθηκα, χωρίς να είμαι βέβαιος ότι θα το 'κανα, αντίθετα από τους μεγάλους που, μάλλον για να την πειράξουν, της δήλωσαν πως ό,τι πήγαν πήγαν. Δεν χρειάζεται να ξαναπάνε στην εκκλησία.

—Μαύρα είστε; Καλύτερα να πεθάνω παρά ν' ακούω τέτοια! Δεν έκανα παιδιά εγώ, δαίμονες έκανα! είπε και σταυροκοπήθηκε συγχυσμένη.

—Έχεις σκεφτεί, ρε μητέρα, ότι θα πεθάνεις και θα πας στον Παράδεισο και θα 'σαι εκεί χωρίς τα παιδιά σου, που θα 'ναι όλα στην Κόλαση; συνέχισε ο μεγάλος.

—Άλαλα τα χείλη των ασεβών! Προσεύχομαι εγώ για σας, γιατί μπορεί να σας βρει κανένα κακό έτσι όπως μιλάτε!

—Ελάτε πια, αφήστε την ήσυχη, έδωσε τέλος η Παρασκευή. Σε πειράζουνε, μητέρα.

—Άκου να γελάνε με τη μητέρα τους! έλεγε αργότερα όταν μείναμε μόνοι. Έτσι μου 'ρχεται να φύγω, έτσι που με φαρμακώνουνε!

Και σ' εμένα:

—Τήρα μη μου χαλάσεις κι εσύ. Να 'χεις το μυαλό σου και να μιλάς καλά... Έτσι όπως σου αρέσουνε τα γράμματα, να μιλάς απάνω στο λόγο του Θεού κι απάνω στη γραμματική.

—Προσέχω, τη βεβαίωσα.

Δεν άφησε και την Παρασκευή:

—Κι εσύ μου φαίνεται αποχάλασες. Όσα περιγελάω με βρήκανε...

—Τι έκανα πάλι;

—Ούτε ένα εικόνισμα δεν βλέπω σ' αυτό το σπίτι!

—Θα βάλουμε.

Κι όταν κάποια στιγμή την είδε να πετάει ένα κομμάτι ψωμί στα σκουπίδια:

—Δεν το πετάνε το ψωμί. Θα 'ρθει πάλι καμιά Κατοχή και θα πείτε το ψωμί ψωμάκι!

Η ΜΗΤΕΡΑ είναι κι εκείνη που αποφάσισε να ξεφορτωθούμε δυο τρεις χειροβομβίδες κι ένα πιστόλι μαζί με κάμποσες σφαίρες, καταχωνιασμένα στον πάτο του μπαούλου, «ενθύμιον», όπως έλεγε ο ίδιος, ο δεύτερος μεγάλος αδερφός, από τότε που ήταν στη χωροφυλακή.

—Τι τα θέλετε αυτά τα όργανα του Σατανά; ρώτησε τρομαγμένη μόλις τα είδε. Πετάχτε τα.

—Άσε, ρε μητέρα, μπορεί να χρειαστούνε.

—Θεός φυλάξοι! Πάει ο πόλεμος, τελείωσε — και να μην ξανάρθει!

Και την άλλη μέρα, χωρίς να το ξανακουβεντιάσει, τα βάζει σε μια πάνινη σακούλα και τα δίνει στον Νίκο.

—Πάρ' τα και πέταξέ τα, να μην τα βλέπω.

Και πάει ο Νίκος και τα ρίχνει στη θάλασσα του Σκαρμαγκά και πάνε.

ΚΑΙ ΞΑΝΑ σ' εμένα:

—Σε βαρύνει καμιά φορά;

—Μα είμαι καλός.

—Ξερω τι είσαι... Να τους ακούς, γιατί μπορεί να σε ξαναστείλουνε κάτω.

Αυτό μου 'λειπε.

Δεν ήθελα τώρα να της ειπώ για ένα ξύλο που άρπαξα από τον μεγαλύτερο. Ήταν ένα βράδυ Κυριακής που το 'χα σκάσει για μια ταινία με τον Ταρζάν στο «Πάνθεον» της οδού Πανεπιστημίου. Μόνος μου.

Έκοψα εισιτήριο με κλεμμένο χαρτζιλίκι και μπήκα. Είδα κι έπαθα να βρω μια θέση.

Χωμένος στο κάθισμά μου, κάπου στη μέση του εξώστη, έκανα πότε εδώ και πότε εκεί να ιδώ τι γίνεται στο πανί, γιατί μπροστά μου ήταν ένας ψηλός.

—Γείρε από δω να βλέπεις καλύτερα, ακούω κάποιον να μου λέει σιγά από δίπλα.

Κάνω προς το μέρος του — ήταν καλύτερα.

—Σου αρέσει; ακούω τον ίδιο έπειτ' από λίγο.

—Ωραίο είναι.

—Σου αρέσει ο Ταρζάν;

Α, ετούτος ήθελε κουβέντα.

—Έλα ακόμα πιο δω να βλέπεις καλύτερα — δεν μ' ενοχλείς...

Τι στα κομμάτια ήθελε;

Όπου ξαφνικά νιώθω να μου αρπάζει το χέρι και να το βάζει απάνω στο πουλί του, που το είχε βγάλει στο σκοτάδι.

—Α, παλιάνθρωπε! φωνάζω αυθόρμητα.

—Τι τρέχει; ρωτάει κάποιος από δίπλα.

—Αυτός μ' έβαλε να πιάσω το πουλί του! Φασαρία, ανάβουν τα φώτα. Ο άνθρωπος με το πουλί προσπαθεί να το μαζέψει και να το χώσει όπως όπως στο παντελόνι του, χωρίς όμως και να προλάβει να κουμπωθεί, γιατί έχουν ανεβεί ένας άνθρωπος του κινηματογράφου μ' έναν αστυφύλακα.

—Τι τρέχει εδώ; ο αστυφύλακας.

—Αυτός ο μασκαράς έβαλε χέρι στο παιδί! λέει ο διπλανός.

—Ρίχτου μία, ρε! ένας άλλος.

—Ου να χαθείς, κωλομπαρά! ένας τρίτος.

—Πάμε στο Τμήμα, μπρος, λέει ο αστυφύλακας και σπρώχνει τον άνθρωπο με το πουλί, και σ' εμένα: Έλα κι εσύ, παιδί μου.

Λίγα λεπτά αργότερα βρισκόμαστε στο δρόμο. Ο αστυφύλακας, ο άνθρωπος με το πουλί — ένας κακοφτιαγμένος σαραντάρης— κι εγώ.

—Παρεξήγηση ήταν, παιδί μου, δεν ήθελα να σου κάνω τίποτα, μου λέει.

—Δεν μ' έβαλες να σου πιάσω το πουλί; λεω φουρκισμένος.

—Θα σου δώσω λεφτά — τι θες, ένα πενηντάρι; μου λέει χαμηλόφωνα.

—Τίποτα, θα πας φυλακή! λέω με την αίσθηση ότι ήμουν το παιδί, ο ήρωας σε κάποιο κινηματογραφικό έργο, που είχε πιάσει τον ένοχο και τον πήγαινε στην κρεμάλα.

Φτάνουμε στο Τμήμα, ψηλά σε μια πάροδο της Πανεπιστημίου. Ο αστυφύλακας λέει τι έγινε σ' έναν ανώτερο, που φαίνεται ήξερε το δράστη.

—Πάλι τα ίδια; Θα σε χώσω μέσα για όλη σου τη ζωή, ρε βρωμιάρη.

—Μα δεν του έκανα τίποτα!

—Σκάσε, δεν πρόλαβες!

—Θα του γίνει μήνυση, αλλά πρέπει να έρθεις με τους γονείς σου επειδή είσαι ανήλικος, μου λέει έπειτ' από λίγο ο ανώτερος.

—Οι γονείς μου είναι στο χωριό. Είμαι με τ' αδέρφια μου.

—Να 'ρθεις μ' ένα μεγάλο σου αδερφό.

Φεύγω περιχαρής και πηγαίνω κατευθείαν στο μεγάλο αδερφό στο περίπτερο και του λέω τι έγινε, πιστεύοντας ότι δεν θα έδινε σημασία που είχα πάει σκαστός στον κινηματογράφο. Άλλωστε για χατίρι μου δεν είχε πλακώσει τις προάλλες κάποιον, ο οποίος καθώς προχωρούσα μου 'βαλε τρικλοποδιά κι έπεσα και μου λύθηκε η μύτη; Κι εκεί, πριν προλάβω καλά καλά ν' αποτελειώσω, αρπάζω τις πρώτες μου σφαλιάρες στην Αθήνα, που θα ήταν πιο πολλές αν δεν ήταν κόσμος ολόγυρα:

—Έπρεπε να σε γαμήσει, που σηκώνεσαι και πηγαίνεις μόνος σου στον κινηματογράφο. Άκου να του κάνουμε μήνυση, να γίνουμε ρεζίλι. Μη σε ξαναστείλω στο χωριό!

Η ΜΗΤΕΡΑ έφυγε αφού κοιτάξανε τα μάτια της (ήθελαν γυαλιά) και είδε και τον Παύλο, έναν υπάλληλο που γνώρισε η Παρασκευή σ' ένα εμπορικό.

—Καλός φαίνεται, αλλά χαθήκανε τόσοι γαμπροί από τα μέρη μας; Να τον δει κι ο πατέρας σας κι άμα είναι να τα συμφωνήσουνε, να λογοδώσουνε και να προχωρήσουνε — δεν χρειάζεται να παραγνωριστούνε...

ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΠΗΓΑ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ, ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ αφότου έφυγα, με λεωφορείο, για λίγες ημέρες. Αθηναίος πια, με αγοραστά ρούχα, με μαλλιά, με γυαλιά ηλίου, απ' αυτά που πουλάμε στο περίπτερο. Κι αν είχα ρολόι στο χέρι και γινότανε να φορέσω το κοστούμáκι και τη γραβάτα μου — αλλά πού μ' αυτή τη ζέστη — θα τους πέθαινα όλους.

Ο πατέρας, η μητέρα, τ' αδέρφια δεν χόρταιναν νομίζω να με βλέπουν. Ακόμα και ο σκύλος μας ο Φουντούκης, που 'κανε σαν τρελός μόλις με είδε. Δεν με είχε ξεχάσει το άτιμο.

Η αλήθεια είναι ότι είχα αλλάξει αυτά τα δύο χρόνια, είχα ψηλώσει, το 'βλεπα κι εγώ, γιατί όλα μου φαίνονταν μικρά εκεί. Η είσοδος του σπιτιού μας, τα δωμάτια, το μπαλκόνι, η κουζίνα, το αποχωρητήριο, το υπόγειο και ο πάγκος της ταβέρνας μας. Ακόμα και οι δρόμοι, και το μεγάλο πέτρινο ρολόι, και οι άνθρωποι. Και είχα μάθει ένα σωρό πράγματα.

Ήξερα πια και τι είναι οι Πεσόντες, που το μνημείο τους υψώνεται στην πλατεία του χωριού. Είναι άνθρωποι, συμπατριώτες μας, που πολέμησαν και σκοτώθηκαν για την πατρίδα — δεν είχαν πέσει στο δρόμο ή οπουδήποτε αλλού, όπως πίστευα όταν ήμουν μικρότερος. Και ακόμα ότι ο Σύλλογος ήταν άνθρωποι, συγχωριανοί μας που ζούνε στην Αθήνα, και όχι ένα μεγάλο μπαούλο, όπως μου είχε πει κοροϊδεύοντάς με ο αδερφός μου ο Νίκος, όταν τον είχα ρωτήσει κάποτε, κι αναρωτιόμουν εγώ τότε ποιο από τα μπαούλα που ξεφόρτωνε το λεωφορείο που είχε έρθει από την Αθήνα ήταν ο Σύλλογος.

Είχαν πεθάνει και δυο τρεις. Ο Ξεροσφύρης, που τον βρήκανε ένα πρωί ξερό στο σπίτι του — πήγε είπανε απ' το πολύ πιωτό. Κι ο Γιάννης ο Μαραγκός — έσβησε από την κακιά αρρώστια. Κι ο Μαϊφρέντ ο Αμερικάνος δεν φάνηκε τα δυο τελευταία καλοκαίρια. Μπας και τα κακάρωσε κι αυτός;

ΞΑΝΑΒΡΗΚΑ τα φιλαράκια μου αλλά με άλλον αέρα. Μόλις μυρίστηκαν ότι ήρθα, να τοι ο Φορφόλιας, ο Κομπορόζος, ο Απορίας, ο Λίγκρης στο πεζούλι πάνω από το σπίτι μας. Κι εγώ από κάτω.

—Καλώς ήρθες, Δημητρίε!

—Σας έφερα καραμέλες και τσίχλες — ελάτε να σας δώσω!

Με κοιτάζουν δισταχτικά, λες κι ήμουν άλλο πράγμα.

—Πέτα τες κι εμείς τις μαζεύουμε! ο Λίγκρης.

—Μη λέτε σαχλαμάρες!

Πάω κοντά τους, τους δίνω, τις ανοίγουν κι αρχίζουν να τις μασουλάνε επιτόπου.

—Πώς είναι, ρε, η Αθήνα;

Τους έλεγα και τελειωμό δεν είχα. Με αλήθειες και ψευτιές.

—Και παγωτά όσα θες, ε;

—Ου! Και παγωτά, και κινηματογράφο, και ωραία πράγματα.

Τους έδωσα και κάτι παραμύθια που έφερα — όπως και στ' αδέρφια μου — και πήγαμε και σ' εκείνο το παλιό φυλάκιο, το κάστρο μας. Κι εκεί φουμάραμε και τα τσιγαράκια μας. Τσιγαράκια αληθινά, από ένα πακέτο που είχα σουφρώσει από το περίπτερο.

—Α, ρε τυχερέ Δημητρίε! Να δούμε πότε θά 'ρθουμε κι εμείς! ο Φορφόλιας.

Το ίδιο και τ' αδέρφια μου:

—Καλά την έχεις εσύ — ξέφυγες από την κωλοταβέρνα! ο Τάκης.

—Θα 'ρθουμε κι εμείς, πού θα πάει... ο Αλέκος.

ΠΗΓΑ και την Κυριακή στην εκκλησία.

—Να ρίξεις τάλιρο στο δίσκο για το κερί και από ένα στο δίσκο της εκκλησίας και στο δίσκο του παπά, με πρόσταξε η μητέρα.

Ήξερε τι έλεγε. Γιατί πάνω ακριβώς από το παγκάρι της εκκλησίας είναι ο γυναικωνίτης και γαρίδα το μάτι, των γυναικών να ιδούνε τι ρίχνει ο ένας και ο άλλος —και προπαντός οι Αθηναίοι— για να 'χουν ύστερα να λένε. Το ίδιο και στους δίσκους. Τίποτα δεν τους ξεφεύγει.

Και το 'κανα, και στάθηκα εκεί δίπλα στο ψαλτήρι, κι έψελνα πού και πού κι εγώ, κι όχι πίσω στην αράδα με τ' άλλα παιδιά, όπως μας έστηνε η κυρία Άννα και δεν τολμούσαμε να βγάλουμε άχνα. Κι από εκεί να παρατηρώ, σαν για πρώτη φορά, τους συγχωριανούς, τα φιλαράκια μου, τα μανουάλια με τα κεριά και τα εικονίσματα, τον Παντοκράτορα ψηλά στο θόλο, τον παπα-Γιάννη-Φόβο με τη βροντερή φωνή και την ωραία πύλη μ' αυτό το φοβερό μάτι του Θεού —«τα πάνθ' ορά»— που μικρότερο με γέμιζε δέος. Και η εξήγηση της μητέρας τότε:

—Όπου κι αν πας, ό,τι κι αν κάνεις, όλα τα βλέπει, τίποτα δεν του ξεφεύγει, κακομοίρη μου!

Και τώρα:

—Πού 'ναι τότε που 'λεγες πως θα γίνεις δεσπότης!

Η ΜΗΤΕΡΑ ωστόσο δεν ήξερε πώς να με περιποιηθεί καλύτερα, έτσι που μ' έκανε να αισθάνομαι άσχημα. Ακόμα και μια μέρα που πήγα στην ταβέρνα να βοηθήσω:

—Δεν χρειάζεται να πηγαίνεις κι εσύ. Ήρθες λίγες ημέρες να ξεκουραστείς — μη σου βγει απ' τη μύτη!

Και να ο τραχανάς, οι χυλοπίτες, τα στραγγιστά μακαρόνια με το καυτό λίπος και τη μυτζήθρα από πάνω που τα 'χα επιθυμήσει — ό,τι ήθελα. Μέχρι χαλβά και τηγανίτες έκανε για ελόγου μου — κι έφαγαν και οι άλλοι μαζί μου.

Μόνο οι συμβουλές για τη θεία Κατίνα έμειναν ίδιες:

—Να πας να την ιδείς αλλά τίποτα από τα χέρια της!

Η ίδια πάντως μου έδωσε να της πάω ένα μπουκάλι κονιάκ, από εκείνα που της φέρνουν τα μεγάλα αδέρφια από την Αθήνα — τάχα ότι το 'χα φέρει εγώ.

Και να επιμένει η θεία μόλις έκανα να φύγω:

—Πάρε, μανάρι μου, και μερικές χυλοπίτες από μένα να πας στους άλλους στην Αθήνα.

—Μου 'χει ετοιμάσει απ' όλα η μητέρα, θεία μου, πού να τα κουβαλάω. Την άλλη φορά.

—Α, ρε Μαργώ... αναστέναξε.

Το 'πα στη μητέρα και καταχάρηκε:

—Ούτε την άλλη ούτε καμιά φορά! Να κρατήσετε την περηφάνια σας!

ΚΑΙ ΞΑΝΑ με τ' αδέρφια και τα φιλαράκια. Παιχνίδι στην πλατεία, βόλτες τα βράδια, κολύμπι τσίτσιδα στο ποτάμι, χωρίς πια το φόβο να φάω ξύλο, κι ας έπλενε εκεί παραπάνω ρούχα η μητέρα με τις άλλες. Και ποδόσφαιρο στο μεγάλο προαύλιο του σχολείου. Κάτι που δεν μου άρεσε ιδιαίτερα, αλλά αφού επέμεναν;

Σκοτώθηκαν ποια από τις δυο ομάδες που φτιάξανε να με πρωτοπάρει. Περισσότερο όταν άκουσαν ότι ο Γιώργος Δαρίβας ήταν γείτονάς μου.

—Θα 'σαι και Ολυμπιακάρα, ε;

—Ε, ναι, είπα κι ας μην είχα πατήσει ακόμα σε γήπεδο.

Κυνηγός στην αρχή, είδα κι έπαθα να σταυρώσω μια δυο φορές την μπάλα — και τότε άτσαλα.

—Τι έπαθες, ρε;

—Δεν είμαι και τόσο σε φόρμα σήμερα.

Με βάζουν στο δεύτερο ημίχρονο τερματοφύλακα — τρώω τέσσερα γκολ. Βάλαμε ένα και μας έβαλαν έξι.

—Δεν έμαθες, ρε, ποδόσφαιρο στην Αθήνα;

—Δεν μου πολυαρέσει.

—Για δέσιμο είσαι!

Πολύ είχα μείνει.

Η ΑΔΕΡΦΗ ΜΑΣ ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΤΗΚΕ ΤΟΝ ΠΑΥΛΟ και σε λίγους μήνες παντρεύτηκαν. Δεν έπαιρνε άλλωστε ο αρραβώννας να κρατήσει πολύ, γιατί ο άνθρωπος ήξερε, είχε να κάνει με τόσα αδέρφια.

Όμορφος άνθρωπος ο Παύλος, με αέρα άρχοντα, καλοντυμένος, καλομίλητος, θρεμμένος — που σήμαινε ότι είχε και ήξερε να φάει και δεν θα κακοπερνούσε μαζί του η αδερφή μας. Πήραν και κάποια προίκα: ένα διπλό κρεβάτι, μια ντουλάπα, μια μικρή τραπεζαρία, κάτι ρουχικά και μια ραπτομηχανή Σίνγκερ, από εκείνες τις μεγάλες, τις ποδοκίνητες. Λίρες χρυσές, όπως ακούω να παίρνουν άλλοι γαμπροί, ο δικός μας, όχι, δεν πήρε. Από αγάπη άλλωστε παντρεύτηκαν, όχι από συνοικέσιο.

Μόνο που το πράγμα πήγε να χαλάσει, όταν ο μεγάλος άκουσε μια μέρα το γαμπρό να λέει κάτι για κάποια πλατεία Πλαστήρα.

—Πλαστήρας — σκατά! Υπάρχει πλατεία Πλαστήρα; Μπας και τη δίνουμε σε κομμουνιστή;

Αλλά ρώτησε, έμαθε. Όχι, δεν ήταν κομμουνιστής — ούτε και ο Πλαστήρας, απ' ό,τι ξέρω. Αλλά όποιος δεν είναι δεξιός, εθνικόφρων, για τον αδερφό μας είναι κομμουνιστής — βρωμοκομμουνιστής.

Ο πατέρας βέβαια τον ήθελε δημόσιο υπάλληλο:

—Αυτές είναι σταθερές δουλειές. Ιδιωτικός υπάλληλος — τη μια σ' έχουνε, την άλλη σε πετάνε. Ενώ όταν είσαι στο δημόσιο, κανένας δεν σε κουνάει...

Ήξερε τι έλεγε. Της είχαν γίνει ως τότε και δυο προξενιά της αδερφής μας. Ο ένας με δική του δουλειά, ο άλλος δημόσιος υπάλληλος, πατριωτάκια μας και οι δυο, πράγμα που έβλεπε με καλό μάτι και η μητέρα.

Πέρασε όμως της Παρασκευής:

— Αυτόν θέλω.

Ο άνθρωπος άλλωστε σχεδίαζε να κάνει, κάποια δική του δουλειά.

ΣΤΟ ΓΑΜΟ ήρθανε και οι γονείς μας, αλλά εμένα με είχανε στο περίπτερο (στο άλλο στριμώξανε ένα φίλο) και μόνο αργά το βράδυ, στο γλέντι που έγινε στο διαμέρισμα, εκεί που κάνανε τ' αδέρφια μου τα πάρτι με τους ανάπηρους, πήγα.

Υπήρχαν φαγητά για όλους κι ένα γραμμόφωνο που έπαιζε — και τι δεν έπαιζε. Και δημοτικά και από τ' άλλα τ' αγκαλιαστά. Χόρεψε και η Παρασκευή μας με τον Παύλο —όμορφοι και οι δυο— ένα βαλς κι όλοι τους καταχειροκρότησαν. Κι ήταν εκεί που χόρεψε κι ο πατέρας ένα λεβέντικο τσάμικο που το χάρηκαν όλοι.

—Γεια σου, μπαρμπα-Γιάννη λεβεντιά! Μόνο η μητέρα, που δεν της άρεσε να χορεύει, δεν είδε με καλό μάτι το χορό του πατέρα:

—Τι θέλει και χορεύει γέρος άνθρωπος; Ρεζίλι γίνεται!

—Ζηλεύει η μάνα, σχολίασε σιγά ο Γιώργης.

—Ξέρεις τι θα κάνει απόψε ο Παύλος στην αδερφή σου; ακούω τον Μάνο Τανάγρη να μου ψιθυρίζει.

—Ούτε θέλω να μάθω!

ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ άλλαξαν στο σπίτι. Η αδερφή μας έμενε πια με τον άντρα της σ' ένα δωμάτιο στην πλατεία Ψυρρή κι εμείς να συγυριόμαστε μόνοι μας. Κι άντε να 'ρχεται μια φορά την εβδομάδα η Παρασκευή να μας πλένει τα ρούχα. Αλλά από φαγητό;

—Εγώ! είπα κι άρχισα να κάνω το μάγειρα.

Και δεν τα κατάφερνα άσχημα, αφού πάντα μου άρεσε να παρατηρώ τη μητέρα και την Παρασκευή στα μαγειρέματά τους. Μακαρονάδες, πατάτες τηγανητές ή στο φούρνο με κάποιο κρεατικό, κεφτέδες, φασολάκια, μπάμιες, χόρτα. Με βοηθούσαν και οι άλλες γυναίκες στο διαμέρισμα, που κάνανε χάζι ένα παιδί να κάνει νοικοκυριό.

—Μάγειρας πρέπει να γίνεις εσύ! μου 'λεγε η κυρία Χρυσούλα, που με βοηθούσε περισσότερο.

Αλλά δεν ήταν μόνο το μαγείρεμα. Ήταν και η δουλειά στο περίπτερο, ήταν και το σχολείο.

ΚΑΙ ΤΟΤΕ, λίγους μήνες πιο μετά, είναι που ο μεγάλος αδερφός είπε ότι θέλει να φύγει, να ξενιτευτεί στην Αυστραλία, να δοκιμάσει την τύχη του. Τόσος κόσμος έφευγε —για Γερμανία, Καναδά, Αυστραλία— γιατί να μη φύγει κι αυτός; Πολύ περισσότερο που είχε ένα φίλο που τον προσκαλούσε.

—Τι λέτε; Δίνουμε τα δύο περίπτερα να πάρουμε ένα από τα πέτρινα της πλατείας Ομονοίας που νοικιάζεται; Θα 'ναι καλύτερα για σας, πρότεινε στους άλλους δυο.

Και έδωσαν τα δύο περίπτερα της πλατείας Κουμουνδούρου και νοίκιασαν ένα από τα πέτρινα της πλατείας Ομονοίας. Κι ένα πρωί αποχαιρετήσαμε τον Βασίλη, που έφυγε μ' ένα καράβι που θα 'κανε ένα μήνα να φτάσει στην Αυστραλία. («Στην Αυστραλία» για τη μητέρα — έτσι είχε φτάσει στ' αυτιά της κι έτσι το καταλαβαίνει καλύτερα: Μακριά, ίσαμε τ' άστρα.)

—Μόλις θα φτιαχτώ, θα πάρω κι εσάς τα μικρότερα, είπε σ' εμένα.

Δεν είπα τίποτα. Θέλω να ταξιδέψω, να γνωρίσω άλλους κόσμους, ν' ακούσω ανθρώπους να μιλάνε ξένα, να μάθω κι εγώ να μιλάω ξένα, αλλά δεν θέλω ν' αφήσω την Αθήνα και την Ελλάδα.

ΤΟ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ της πλατείας Ομονοίας βολευόταν και με τους άλλους δυο. Αραιά και πού χρειαζόμουν κι εγώ, αλλά δεν μου πολυάρεσε. Άλλος κόσμος εδώ, άγνωστος — πού η ζωή στην πλατεία Κουμουνδούρου. Τον περισσότερο καιρό τον περνούσα στο σπίτι, που μου φαινόταν μελαγχολικό, μ' αυτές τις αλλαγές — να μαγειρεύω, να συγυρίζω, να διαβάζω, να πηγαίνω σχολείο, να μην κάνω τίποτα με ιδιαίτερο κέφι.

Δύσκολο και το χαρτζιλίκι, που φρόντιζα να βγάζω από εκείνο το πενηντάρι που μου δίνανε για τα

φαγώσιμα της ημέρας. Κι άντε να τους ειπώ πως θέλω κάτι περισσότερο για βιβλία, για κινηματογράφο.

Όσπου έπεσα στην κλεψιά. Και να πώς:

Περίμενα τη νύχτα, κάνοντας τον κοιμισμένο, πότε θά 'ρθει ο Γιώργης από το περίπτερο. Μόλις σιγουρευόμουν ότι κι αυτός κι ο Νίκος είχαν αποκοιμηθεί, σηκώνόμουν ακροπατώντας στο σκοτάδι, άρπαζα το παντελόνι του Γιώργη με την είσπραξη της ημέρας, άνοιγα την πόρτα σιγά σιγά και γραμμή στο αποχωρητήριο, προσέχοντας να μη με πάρει χαμπάρι κάποιος από τους συγκατοίκους. Έβγαζα από την τσέπη του το μάτσο, ξεχώριζα ένα λεφτό, που φρόντιζα να μην είναι μεγάλο, το σιγούρευα στα σκέλια μου και ξαναγύριζα με τις ίδιες προφυλάξεις.

Ήταν να μη με βρει την πρώτη φορά — γιατί το ξανάκανα. Το 'ξερα, ήμουν κλέφτης, αλλά, σκεφτόμουν, ήταν για καλό σκοπό. Ήταν για βιβλία — άντε και για κανένα κινηματογράφο.

ΤΩΡΑ, πολύ θα ήθελα να είχα κάποιον να μου πει αυτό πρέπει να διαβάσεις ή το άλλο. Κι έψαχνα μόνος μου, μέσα στους σωρούς τα μεταχειρισμένα βιβλία, που ούτε κι αυτοί που τα πουλάνε ξέρουν τι είναι, να βρω αυτά που μου λένε κάτι. Έτσι όμως κι έβρισκα κάποιο συγγραφέα, δικό μας ή ξένο, να μ' αρέσει, διάβαζα οτιδήποτε δικό του.

Έτσι άρχισα σιγά σιγά να γνωρίζω και να διαβάζω Ντοστογιέφσκι, Γκόρκι, Χάμσουν, Ουγκό, Μπαλζάκ, Ντίκενς, Χέμινγουεϊ, Μαρκ Τουέιν, Τσβάιχ, Περλ Μπακ, Κρόνιν... Κι από δικούς μας Παπαδιαμάντη, Καρκαβίτσα, Μυριβήλη, Βενέζη, Καραγάτση, Καζαντζάκη...

ΚΑΙ ΤΡΙΤΩΝΕΙ το κακό (αν είναι κακό που παντρεύτηκε η αδερφή μας και ξενιτεύτηκε ο μεγάλος) με τον Νίκο, που αποφάσισε να καταταγεί στην αεροπορία. Είχε βαρεθεί πια τα περίπτερα. Κι ο Γιώργης, που έμεινε μόνος, αποφάσισε να δώσει το πέτρινο περίπτερο, αφού άλλωστε δεν πήγαινε καλά, ενώ σε λίγο θ' άρχιζαν και τα έργα αναμόρφωσης της πλατείας — και δεν θα 'μενε τίποτε απ' ό,τι βλέπαμε εκεί. («Μας τη σκάσανε», τον άκουσα να λέει κάποια στιγμή.) Θ' ανακατευόταν σε κάποια επιχείρηση μεταφορών, ενώ πήγαινε κι αυτός για γάμο με την Κούλα, μια όμορφη κοπέλα — από την Αθήνα κι αυτή. Ο δρόμος άλλωστε της παντρειάς για τ' αρσενικά είχε ανοίξει με την Παρασκευή. Κι ας μουρμούριζε η μητέρα:

—Λυσσάξανε όλα να παντρευτούνε — μη χάσουνε!

Και σ' εμένα, σ' ένα από τα γράμματά της: «Έλα, παιδάκι μου, στο χωριό άμα βασανίζεσαι».

Καλύτερα να πήγαινα στον Σκαραμαγκά να πνιγώ.

ΚΙ ΕΙΝΑΙ ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΑΡΧΙΣΑ ΝΑ ΚΑΝΩ ΔΙΑΦΟΡΕΣ δουλειές, μια και είχα καταλάβει ότι από δω και πέρα θα 'πρεπε να ζω με δικά μου.

Την πρώτη δουλειά τη βρήκα στις «Μικρές αγγελίες». Ήταν η «Κατασκευαστική», μια τεχνική εταιρεία με μηχανικούς και αρχιτέκτονες, που έκανε διάφορα έργα —από πολυκατοικίες μέχρι γεφύρια— εκεί στην οδό Σίνα, που ζητούσε μικρό κλητήρα για θελήματα.

Πήγα και με πήραν. Τετρακόσιες δραχμές το μήνα —ο πρώτος μισθός της ζωής μου— που μου έφταναν ίσα ίσα να ψευτοζώ, πότε με κάτι που έφτιαχνα μόνος μου, πότε τρώγοντας στην ταβέρνα του κυρ Λεωνίδα, πίσω από την πλατεία Κουμουνδούρου, ενώ συχνά ξενότρωγα στις αδερφές μου.

Έμενα ακόμα με τον αρραβωνιασμένο αδερφό μου, που πολλά βράδια κοιμόταν στο πατρικό της μελλοντικής γυναίκας του, και τον αεροπόρο πια Νίκο, ο οποίος μια και υπηρετούσε κοντά στην Αθήνα, ερχόταν κάθε τόσο και κοιμόταν εκεί.

Η δουλειά μου τώρα σ' αυτή την τεχνική εταιρεία: να πηγαίνω χαρτικά από γραφείο σε γραφείο, κάτι άλλα σε ξένα γραφεία έξω, να ταχυδρομώ επιστολές, να παραγγέλνω καφέδες, ν' αγοράζω τσιγάρα, εφημερίδες, κουλούρια, ν' απαντώ στο τηλέφωνο κάποιου που απουσίαζε. Μόνο που όλοι περνούσαν την παιδική μου φωνή από το τηλέφωνο για γυναικεία.

—Δεν είμαι δεσποινίς, κύριε, παιδί είμαι, έλεγα συγχυσμένος.

Αλλά εκείνοι το χαβά τους. Ώσπου πια τ' άφησα. Τι να γίνει; Θα μεγάλωνα κάποτε και θα χόντραινε η φωνή μου.

ΚΑΜΙΑ ΝΤΟΥΖΙΝΑ οι μηχανικοί και αρχιτέκτονες, με τους διάφορους γραφιάδες — και οι περισσότεροι καλοί μαζί μου. Αλλά ήταν και μερικοί στριμμένοι, με πρώτο το διευθυντή.

Στρουμπουλούτσικος, ύφος σκυθρωπό, κοστούμι, παπιγιόν, ρεπούμπλικα, κοντά μεσημέρι έκανε την εμφάνισή του στο γραφείο.

Από το γραφειάκι που καθόμουν, λίγο μετά την είσοδο, ξεχώριζα απ' τη θολή τζαμόπορτα τον όγκο του καθώς ερχόταν αργοπατώντας.

—Καλημέρα σας, κύριε διευθυντά, έλεγα όρθιος, όπως με είχε δασκαλέψει ο κύριος Δαρζέντας, ο προσωπάρχης.

Καμιά φορά καταδεχόταν να κουνήσει την κεφαλα του. Τις περισσότερες ούτε που σκοτιζόταν.

—Έτσι μου 'ρχεται να του κόψω την καλημέρα, λέω μια μέρα στον κύριο Σταμάτη, έναν από τους λογιστάδες που τα λέγαμε.

—Δεν θα 'σαι καλά. Θα σε στείλει στο σπίτι σου.

Ένα κουδούνισμα πάνω από το κεφάλι μου ήταν το σημάδι ότι κάτι με ήθελε. Το πρώτο να του παραγγείλω καφέ, που συχνά κουβαλούσα ο ίδιος από το ισόγειο καφενείο.

—Σου χύθηκε, ρε μικρέ, γιατί δεν προσέχεις; γρύλισε μια από τις πρώτες ημέρες. Πήγαινε να μου φέρεις έναν άλλο.

Μου θύμισε τους τζαναμπέτες πελάτες στην ταβέρνα του πατέρα.

—Μάλιστα, κύριε διευθυντά, είπα, αποφασισμένος να φτύσω στον δεύτερο που θα του έφερνα.

Αλλά αυτός, λες και το κατάλαβε:

—'Ασ' τον τώρα, αλλά άλλη φορά να 'χεις τα μάτια σου.

Και μια άλλη μέρα που του είχα πάρει ένα κουλούρι:

—Μην το ξαναπιάσεις με το χέρι σου. Να μου το φέρνεις τυλιγμένο σε χαρτοπετσέτα.

Δεν ήξερε ο γρουσούζης πόσα χέρια το έπιαναν ώσπου να φτάσει στα δικά του;

Να του παίρνω ακόμα τσιγάρα, κάτι αμερικάνικα Ρόθμανς (25 δραχμές το κάθε πακέτο — ολόκληρος ο μισθός μου 16 πακέτα, λογάριασα). Ή να του κάνω μικροδουλειές:

—Πήγαινε, ρε μικρέ, σπίτι μου να μου φέρεις το στυλό μου που το ξέχασα.

Τ' όνομά μου δεν το 'χα ακούσει ποτέ από το στόμα του κι ας μ' είχε ρωτήσει από την πρώτη μέρα πώς με λένε.

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ήταν στην αρχή της οδού Πατριάρχου Ιωακείμ, στο Κολωνάκι, ένα διαμέρισμα μεγαλύτερο από εκείνο που μέναμε οι τέσσερις οικογένειες στην Πειραιώς. Και μέσα στην πολυτέλεια. Τι καλοδοουλεμένα έπιπλα, τι χαλιά, πίνακες, πολυέλαιοι — όλα ν' αστράφτουν. Και να μένει μόνος του (άκουσα ήταν χωρισμένος) με μια υπηρέτρια.

Δεκαοχτώ χιλιάδες το μήνα ο μισθός του κυρίου διευθυντή, που με κάτι συμβούλια γινόταν είκοσι πέντε, έμαθα από τον κύριο Σταμάτη.

—Και τι κάνει που παίρνει τόσα λεφτά; ρωτάει η αδερφή μου που της το 'πα.

—Βάζει υπογραφές με πράσινη μελάνη!

—Μέγας είσαι, Κύριε!

Ήταν και μια μέρα που, καθώς του άφηνα τον καφέ, τον άκουσα να λέει στο τηλέφωνο:

—Να μάθετε, κύριε, να σέβεστε το κεφάλαιο!

—Το κεφάλαιο, το χρήμα, αυτό είναι που κυβερνάει σήμερα, Δημήτρη! αποφάνθηκε ο γαμπρός μου μόλις του το 'πα. Γίνε κι εσύ μηχανικός και αρχιτέκτονας, να βγάζεις του κόσμου τα λεφτά. Όλος ο κόσμος χτίζει τώρα. Σε λίγα χρόνια η Αθήνα θα είναι αγνώριστη, γεμάτη πολυκατοικίες...

Σιγά που θα γινόμεουν σαν αυτούς. Εγώ είχα άλλα στο κεφάλι μου — χωρίς να ξέρω τι.

ΕΚΕΙ ΠΑΝΤΩΣ μπορούσα κάποιες στιγμές να διαβάζω τα μαθήματά μου και τ' άλλα, τα δικά μου

βιβλία, και να σκέφτομαι — και τι να μη σκέφτομαι...

Τα μεσημέρια που έφευγαν όλοι, για να ξανάρθουν τ' απόγευμα, εγώ έμενα εκεί, να τρώω ό,τι είχα ετοιμάσει από το σπίτι, να διαβάζω, και συχνά να πηγαίνω μόνος μου καμιά βόλτα, πάντα με κάποιο βιβλίο παραμάσχαλα, στο Βασιλικό Κήπο, στους βράχους απέναντι από την Ακρόπολη ή κάτω στη Ρωμαϊκή Αγορά και στο Θησείο. Ν' αναζητάω εκεί μια γωνιά να διαβάσω με την ησυχία μου ή να χαζεύω ολόγυρα, συχνά με μια μεγάλη τρύπα μέσα μου.

Όπου ένα από εκείνα τα μεσημέρια στο γραφείο έγινε κι αυτό που έλεγα κι εγώ, χωρίς να ξέρω τι ακριβώς είναι. Όπου εκεί που έκανα το νερό μου στην τουαλέτα, καθώς τίνιζα το πουλί μου, ένιωσα μια πρωτόγνωρη γλύκα. Συνέχισα να το παίζω καθώς μεγάλωνε η γλύκα, ώπου κάποια στιγμή τέλειωσα — για πρώτη φορά. Όστε αυτό ήταν λοιπόν;

Ούτε θυμάμαι πόσες φορές ξαναπήγα εκείνη την ημέρα στην τουαλέτα και το ξανάκανα — για να το γιορτάσω.

ΕΚΕΙΝΗ ΤΗ ΔΟΥΛΕΙΑ πάντως άρχισα ύστερα από μερικούς μήνες να τη βαριέμαι κι ας μην ήταν κουραστική. Κι έτσι μια μέρα την παράτησα για μια θέση συνοδού ασανσέρ σ' ένα μεγάλο κτήριο της οδού Αγίου Κωνσταντίνου, που μου βρήκε ο αδερφός μου ο Γιώργης. Και με διακόσιες δραχμές το μήνα παραπάνω.

Στην αρχή το είδα σαν παιχνίδι. Να πατώ κουμπιά, ν' ανεβοκατεβάζω κόσμο από τον πρώτο μέχρι τον όγδοο όροφο, να μην έχω κανένα να μου κάνει παρατηρήσεις.

Αλλά να που κι εκεί, ύστερα από κάμποσο καιρό, βαρέθηκα. Δουλειά ήταν αυτή, οχτώ ώρες την ημέρα, μ' ένα μικρό διάλειμμα το μεσημέρι, που ίσα που προλάβαινα να φάω και να ρίξω μια ματιά στα μαθήματά μου, ν' ανεβοκατεβαίνω σ' ένα κιβώτιο; Είχα βέβαια ένα παλούκι και καθόμουνα, αλλά δεν μπορούσα να κάνω τίποτ' άλλο, καθώς σπάνια έπαιρνα ανάσα. Το κτήριο ήταν γεμάτο γραφεία —δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, μηχανικοί, αρχιτέκτονες, αντιπροσωπείες— και όλες τις ώρες ανέβαινε κόσμος αβέρτα.

Μήπως έκανα βλακεία που έφυγα από εκείνη την εταιρεία;

—Εγώ σου το είπα, κλότσησες μια μεγάλη ευκαιρία, το χαβά του ο γαμπρός μου. Μηχανικός, αρχιτέκτονας είναι τα καλύτερα επαγγέλματα σήμερα...

—Μα εμένα δεν μου αρέσουνε τα μαθηματικά, πώς να γίνω μηχανικός και αρχιτέκτονας;

—Να γίνεις εργολάβος, κι αυτοί βγάζουνε πολλά λεφτά — περισσότερα μπορώ να σου πω. Δεν βλέπεις τι γίνεται; Όλη η Αθήνα —τι λέω;— όλη η Ελλάδα γκρεμίζεται, πάνε τα χαμόσπιτα. Εδώ σε θέλω, να πιάσεις την καλή...

Ο ίδιος πάντως νεότερος είχε άλλα σχέδια. Ήθελε να γίνει καλλιτέχνης, τενόρος, πήρε μάλιστα και κάμποσα μαθήματα, αλλά παρουσιάστηκε κάποια βλάβη στο λαρύγγι του. Του έκαναν μια εγχείρηση για βρογχικά κι όχι μόνο χάλασε περισσότερο η φωνή του, αλλά έμεινε κι ένα κομματάκι να κρέμεται μέσα στον καταπιόνα. Και κάθε πρωί νομίζει πως κάτι του έχει σταθεί εκεί, και χρου χρου για ώρα (δηλαδή μερικές φορές πολύ ενοχλητικό), ώπου να το πάρει απόφαση ότι εκείνο δεν φεύγει. Είναι όμως κάτι φορές που έχει κέφι και προσπαθεί να βγάλει καμιά κορόνα, χωρίς να το πολυκαταφέρνει.

Τέλος πάντων, δεν ήθελα να του πάω κόντρα σ' ό,τι μου έλεγε, γιατί εν τω μεταξύ ο Γιώργης παντρεύτηκε την Κούλα, είπαμε αντίο στο δωμάτιο και στους συγκατοίκους της οδού Πειραιώς κι εγώ βολεύτηκα σ' έναν καναπέ στο σαλονάκι του γαμπρού μου και της αδερφής μου. Είχαν αλλάξει σπίτι, νοίκιασαν ένα διαμερισματάκι στην οδό Κεραμεικού, γιατί είχε πιαστεί κάπως ο Παύλος, άνοιξε δικό του μαγαζί, ένα καπελάδικο —«Πιλοποιεῖον Παύλου Λαζάρου» έγραφε απ' έξω— σε μια στοά, στην αρχή της οδού Πειραιώς. Και μου χάρισε κι ένα παλιό του ρολόι, το πρώτο ρολόι που έβαζα στο χέρι μου.

ΚΙ ΕΚΕΙ που αναρωτιόμουν τι άλλο να κάνω, ο κύριος Πετρολέκας, ο ιδιοκτήτης του κτηρίου, με καλεί στο γραφείο του και μου ανακοινώνει ότι, δυστυχώς, είχε δεσμευτεί εδώ και αρκετό καιρό σ' ένα συντοπίτη του πως αν ερχόταν το παιδί του στην Αθήνα, θα του έδινε αυτή τη δουλειά στο ασανσέρ. Και ήρθε νωρίτερα απ' ό,τι το περίμενε και ξαφνικά.

—Κι εγώ;

—Τι να σου πω...

—Δεν έχετε καμιά άλλη δουλειά να κάνω;

—Θα το 'χω υπόψη μου κι άμα προκύψει κάτι, θα σε ειδοποιήσω με τον αδερφό σου.

Α να χαθεί! Ήθελα να φύγω από εκείνο το κιβώτιο, αλλά άλλο να το 'κανα από μόνος μου κι άλλο που μ' έδιωχνε για να βάλει στη θέση μου ένα βλάχο.

ΚΑΙ ΝΑ ΠΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΣΤΗΝ ΑΛΛΗ βρέθηκα να είμαι άνεργος και να ψάχνω τις «Μικρές αγγελίες» να βρω κάτι, γιατί ντρεπόμουν να με ζούνε οι άλλοι, ακόμα κι αν ήταν η αδερφή μου, ο γαμπρός μου, τ' αδέρφια μου — το 'βλεπα σαν ζητιανιά.

Αλλά είναι δυνατό να ζητάνε τόσο πολλά παιδιά δουλειά; Όπου και να πήγαινα, είκοσι, τριάντα ή και περισσότερα σαν εμένα να περιμένουν. Μερικοί κρατούσαν τα στοιχεία μου και «Θα σε ειδοποιήσουμε», άλλοι μου λέγανε στα ίσα ότι δεν τους κάνω, ενώ οι περισσότεροι είχαν κιόλας βρει αυτόν που ήθελαν κι αν πήγαινα από τους πρώτους. Κάποιοι με προλάβαιναν, και τα 'χα πια μαζί τους, και τους έβριζα μέσα μου κι αν μην τους ήξερα.

Άντε τώρα να 'χω μυαλό για μαθήματα, καθώς είχα να γυρίζω όλη μέρα σαν την άδικη κατάρα στους δρόμους ή να κάθομαι σ' ένα παγκάκι στο Βασιλικό Κήπο ή στο Πεδίο του Άρεως, γιατί δεν ήθελα να με βλέπει η αδερφή μου και να στενοχωριέται, που ήταν κι έγκυος — κι είχε και να βοηθάει τον άντρα της στο πιλοποιείο. «Κάνω τον πλασιέ σε βιβλία και κάτι βγάζω», της είπα ψέματα, μια και μ' έβλεπε να γυρίζω, έτσι κι αλλιώς, με κάποια βιβλία στη μασχάλη.

Ακόμα και μέχρι το Α' Νεκροταφείο είχα φτάσει σε μια από τις περιπλανήσεις μου, να σουλατσάρω εκεί ανάμεσα στους τάφους κατασκασμένος, λες κι είχα χάσει κάποιον δικό μου.

ΗΤΑΝ ΦΟΡΕΣ που πήγαινα για επίσκεψη στο Γιώργη και στις Κούλας, και ξέμενα κι έτρωγα, και γινόμουν άνω κάτω. Ή σ' εκείνη τη θεία μου την Κωνσταντίνα, χήρα από αδερφό του πατέρα, όπου δεν ήταν μόνο για το φαΐ, αλλά μήπως καταλάβει τι μου γινόταν και μου δώσει, από μόνη της κάποιο χαρτζιλίκι, γιατί της είχε αφήσει κάμποσα ο μακαρίτης, αλλά τίποτα — πολύ σφιχτή θεία.

Άσε που τις περισσότερες φορές με κυνηγούσαν οι παραινέσεις της μητέρας μου:

—Κάτσε να φας, μου λέγανε.

—Μπα, έχω φάει.

Κι αν δεν επιμένανε, καθόμουν εκεί και τους έβλεπα να τρώνε κι εγώ να τρώω από τα σωθικά μου — από τα κόκαλά μου πες. Δεν μπορούσα να πάω και στην ταβέρνα του κυρ Λεωνίδα, του χρωστούσα κάτι φαγητά, κι αναρωτιόμουν τι μούτρα θα 'κανα αν κάποια στιγμή έπεφτα πάνω του. Κι ήταν φορές που ένιωθα σαν εκείνο τον ήρωα (τι ήρωας, ένα κουρέλι ήταν) της *Πείνας* του Κνουτ Χάμσουν — από τ' αγαπημένα μου βιβλία — που λυσσούσε στην πείνα, αλλά εννοούσε να κρατάει την αξιοπρέπειά του.

Ήταν μεσημέρια που την έβγαζα με μια δραχμή στραγάλια, από εκείνα τ' αλμυρά που σηκώνουνε πολύ νερό και σε φουσκώνουνε και κάνεις ώρες να πεινάσεις, και βράδια με μια μπουκάλια γάλα ΕΒΓΑ, που το 'κανα παπάρα με μισή φραντζόλα ψωμί.

Τι να 'κανα να 'βγαζα κάνα λεφτό; Πήρα και δυο φορές Λαϊκό Λαχείο — τίποτα. Να 'βρισκα κάνα πορτοφόλι στο δρόμο... Πάντα άτυχος ήμουν με τα λεφτά, ακόμα και τότε που τα 'χα καλά με τα θεϊκά.

Θυμάμαι κάποτε στο μαγαζί του πατέρα, από την τσέπη κάποιου παλιανθρώπου που μπεκρόπινε ξέφυγε ένα μάτσο λεφτά κι έπεσε εκεί από κάτω σε μια γωνιά. Κατεβαίνω στο υπόγειο, γονατίζω, κάνω την προσευχή μου: «Παναγίτσα μου, κάνε να μην τα δει!»

Ανεβαίνω — τα 'χε μαζέψει.

ΜΕΧΡΙ στη ζητιανιά έφτασα, αν θέλετε να ξέρετε. Όχι στο δρόμο ή έξω από καμιά εκκλησία ή νεκροταφείο —«Να συχωρεθούν τ' αποθαμένα σας»— όπως έβλεπα να κάνουν άλλοι, αλλά στα περίπτερα, με τα οποία είχα και σχέση.

—Μου δίνετε, σας παρακαλώ, κύριε, ένα πενηνταράκι, να πάω σπίτι, μου στο Αιγάλεω, γιατί ξέμεινα και δεν έχω το εισιτήριο του λεωφορείου; λένω στον πρώτο.

Και δεν ήταν βέβαια για να πάω σπίτι ούτε για να φάω. Για τον κινηματογράφο το ήθελα, που είχα να πάω μέρες. Αν μου δίνανε δέκα από ένα πενηνταράκι, το είχα εξασφαλίσει το «Αθηναϊκόν».

—Δεν υπάρχει, μικρέ.

—Πώς ξέμεινες; ένας άλλος, χωρίς να μου δώσει.

—Δεν ντρέπεσαι να ζητιανεύεις; ένας τρίτος.

—Πάρε, αλλά δεν είναι καθόλου καλό αυτό που κάνεις, παιδί μου, μια γυναίκα με μαύρα.

Ν' άνοιγε η γη να με καταπιεί. Τι θα 'λεγε αν μ' έβλεπε η μητέρα μου;

ΚΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟΤΕ που συναντήθηκα με τον Βασίλη τον Σούρα, συγχωριανό μου από την απέναντι γειτονιά, που είχε τελειώσει το γυμνάσιο κι είχε περάσει στη Γυμναστική Ακαδημία, να γίνει γυμναστής, καθώς πέθαινε για τον αθλητισμό. Και για να τα βγάξει πέρα, έκανε το μικροπωλητή. Αντρικά εσώρουχα και κάλτσες σ' ένα πανέρι, έτοιμος να λακήσει μόλις έβλεπε κάναν αστυφύλακα.

Ετούτος ήταν η χαρά της ζωής. Και από φυσικού του, νομίζω, και επειδή ήξερε τι θα κάνει. Αριστούχος από το γυμνάσιο και σίγουρος όχι μόνο ότι θα έβγαζε τη Γυμναστική Ακαδημία, αλλά κι ότι θα πήγαινε παραπέρα.

—Ο αθλητισμός και ο πολιτισμός είναι οι μεγαλύτερες αξίες σ' αυτό τον τόπο, τον άκουγα. Γιατί ο αθλητισμός ήταν θρησκεία για τους προγόνους μας — ο παλιός Χριστός... Πρέπει να βοηθήσουμε ν' αναστηθεί ξανά, γιατί αν δεν το καταλάβουμε αυτό, αν δεν το κάνουμε εμείς οι νέοι, ποιοι θα πρέπει να περιμένουμε να το κάνουν;

—Εγώ δεν ξέρω ακόμα τι θα κάνω.

—Θα βρεις, έχεις πράγματα μέσα σου... Κι όταν η κουβέντα ερχόταν στο θέμα του βιοπορισμού:

—Γιατί δεν κάνεις κι εσύ αυτή τη δουλειά μέχρι να βρεις κάτι καλύτερο; Δεν είναι ντροπή.

—Δεν είναι αυτό, αλλά...

Δεν ήξερα τι είναι. Αυτός εξάλλου, ορφανός από πατέρα, έκανε τέτοιες δουλειές και στο χωριό.

Μου 'κανε και το τραπέζι κάποια μεσημέρια σ' εκείνες τις ταβέρνες μέσα στην κρεαταγορά. Έξεχνε

ολόγουρα, αλλά τα φαγητά ήταν καλά και φτηνά. Προπαντός ο πατσάς, μόλο που δεν ήταν αυγοκοφτός, σαν εκείνον που έφτιαχνε ο πατέρας στην ταβέρνα.

Αλλά ήταν φορές που ούτε εκείνος είχε, οπότε όλο και κάτι άλλο βρισκόταν.

—Ο παππούς μου είναι άρρωστος στο νοσοκομείο, πάμε να τον ιδούμε; μου λέει ένα μεσημέρι.

Πάμε. Συγκινήθηκε ο μπαρμπα-Φώτης που μας είδε:

—Να 'στε καλά, παιδιά μου, που ήρθατε...

Μείναμε καμιά ώρα και φύγαμε με κάμποσα φρούτα και γλυκά από εκείνα που του πήγαιναν — και με την άδειά του:

—Τι να πρωτοφάω... Τα 'χω φάει εγώ τα ψωμιά μου...

Η ΑΝΕΡΓΙΑ ανεργία, αλλά να μη χάνω και τη διασκέδαση.

Τις ημέρες εκείνες είχε έρθει στην Αθήνα ένα τσίρκο Μεντράνο και είχε αράξει εκεί πίσω στο Πεδίο του Άρεως. Το χάζευα απ' έξω, οπότε βλέπω μια επιγραφή που έλεγε πως όποιος πήγαινε μια γάτα θα είχε ένα εισιτήριο δωρεάν.

Το λέω στον Χαρμπίλα:

—Αλλά πού θα βρούμε γάτες;

—Σιγά, λέει εκείνος, τόσες κυκλοφορούν αδέσποτες.

Δίκιο είχε. Αρπάζω μια που βρήκα στη σιδερένια σκάλα πίσω από το διαμέρισμα της αδερφής μου και να με στην ουρά με τον Χαρμπίλα και καμιά εικοσαριά άλλα παιδιά, αλλά και μερικούς μαντράχαλους, με τις γάτες παραμάσχαλα, μερικές από τις οποίες νιαούριζαν και χαλούσαν τον κόσμο.

Με κλεμμένη γάτα είδα για πρώτη φορά τσίρκο.

Φαίνεται όμως ότι αυτή η ιστορία με τις γάτες έκανε μερικούς ν' αναρωτηθούνε τι χρειαζότανε τόσο πολλές το τσίρκο, έγραψαν κάτι και οι εφημερίδες, και τότε ακούστηκε ότι τις παίρναν και τις ρίχναν στις τίγρεις για τροφή.

Α, τους παλιανθρώπους! Δεν έχω ιδιαίτερη συμπάθεια στα γατιά (στο χωριό τρώνε και κάνα ποντίκι, εδώ στην Αθήνα τι κάνουν;); αλλά ανατρίχιασα στη σκέψη ότι εκείνο το γατί το ροκάνισαν οι τίγρεις.

Μήπως το 'χα παρακάνει;

ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ δεν πήγαινε άλλο. Αρχισα με τη βοήθεια και του Βασίλη να κάνω δουλειές του ποδαριού. Όχι εσώρουχα και κάλτσες. Λαχεία Συντακτών και Λαϊκά, παγωτά με καρότσι, σάντουιτς και κουλούρια σ' έναν πάγκο, φροντίζοντας να κινούμαι σε γειτονίες που δεν με ήξεραν. Και δεν έχω

καμιά όρεξη να πω τι τράβηξα μ' αυτές τις δουλειές.

Όσπου ύστερα από ενάμισι δυο χρόνια βρέθηκα στο μαγαζί ετοιμών ενδυμάτων του Νικήτα, ενός συγγενή, στην οδό Αθηνάς, να στέκομαι απ' έξω και να λέω στους περαστικούς:

—Κάνα σακάκι, κάνα παντελόνι... Περάστε μέσα...

Ε, έτσι κι έμπαιναν, δεν υπήρχε περίπτωση να φύγουν χωρίς να τους πουλήσει κάτι ο Νικήτας.

Είχε και τη θεωρία του:

—Η ικανότητα ενός πωλητή δεν είναι να πουλήσει ό,τι θέλει ο πελάτης, αλλά ό,τι θέλει ο ίδιος να ξεφορτωθεί...

Με το απαραίτητο παζάρι φυσικά, στο οποίο δεν τα πήγαινα καθόλου καλά, γιατί οι περισσότεροι από αυτούς που ψώνιζαν ήταν κάτι φουκαράδες, και τους λυπόμουν, και τους τα έδινά όσο μπορούσα φτηνότερα.

—Άμα πάμε έτσι, Μήτσο μου, το κλείσαμε το μαγαζί, ο Νικήτας. Το εμπόριο δεν είναι φιλανθρωπία...

Το καλό είναι ότι δουλεύοντας εκεί έβαλα και κάποια ρούχα της προκοπής απάνω μου. Φόρεσα για πρώτη φορά μπλου τζιν και μπουφανάκι, τάχα γνήσια αμερικάνικα, αλλά ντόπια, ντοπιότατα, που τα έφτιαχναν εδώ — μέχρι κι εκείνο το πετσό στη ζώνη του παντελονιού που γράφει απάνω Lee. Βρε απάτη ο συγγενής και οι άλλοι ολόγυρα!

Τα πρωινά της Κυριακής πηγαίναμε και πουλούσαμε ό,τι σαβούρα είχαμε στα πεζοδρόμια του Μοναστηρακίου, εκεί που ψώνιζα κι εγώ άλλοτε μεταχειρισμένα ρούχα, παπούτσια, βιβλία.

Έμενα όμως με το μεράκι ν' αξιωθώ να κάνω κι εγώ κάποτε ένα κοστούμι παραγγελία σε ράφτη, να το νιώσω να με σφίγγει, με άσπρο πουκάμισο, παραγγελία κι αυτό, με γιακάδες και μανικέτια ρεζέρβα. Να κάνω κι ένα ζευγάρι παπούτσια, από εκείνα που περπατάς και τρίζουνε, να τα φοράω και να μην πιάνομαι.

Εκεί στο ετοιματζίδικο πάντως ο μισθός μου είχε φτάσει το χιλιάρικο, μπορούσα να τρώω καλύτερα, ακόμα και να λογαριάζω να μείνω μόνος, να πάψω να είμαι φόρτωμα στους δικούς μου.

ΚΙ ΕΓΙΝΕ. Όχι ακριβώς έτσι, αλλά με τον ξάδερφό μου τον Βλάχη, τέσσερα χρόνια μεγαλύτερό μου. Αυτός είναι που βρήκε το περίπτερο στην αρχή της 3ης Σεπτεμβρίου.

—Θες να το πιάσουμε και να το δουλεύουμε μαζί; μου πρότεινε.

—Και το καπιτάλι;

—Θα βάλω εγώ κάτι λίγα που χρειάζονται. Τα περισσότερα θα τα παίρνουμε με πίστωση. Κι αν θέλεις, μένουμε και μαζί.

Άλλο που δεν ήθελα. Πιάσαμε το περίπτερο, νοικιάσαμε κι ένα δωματιάκι στο Μεταξουργείο, που το επιπλώσαμε με μεταχειρισμένα. Κι ανάσανε από μένα κι η αδερφή μου, που ως τότε το μόνο που

μπορούσα να της προσφέρω ήταν να φυλάω καμιά Κυριακή ή γιορτή βράδυ το μικρό Παναγιώτη (να που έγινα και μπάρμπα στα δεκαπέντε μου) να πάει κάνα σινεμά, κάνα θέατρο με τον άντρα της.

Ήταν η σειρά του πατέρα μου, που τις ημέρες εκείνες είχε έρθει στην Αθήνα, να μου πει ότι έκανα άσχημα που άφησα το ετοιματζίδικο.

—Θα μπορούσες να μάθεις αυτή τη δουλειά καλά και να κάνεις κάτι δικό σου. Τι περισσότερο έχει από σένα ο Νικήτας; Και έξυπνος είσαι, και τα γράμματα τα παίρνεις, και δουλευτής είσαι. Να σε ιδώ, ρε Μήτσο, μια μέρα μ' ένα δικό σου μαγαζί με τ' όνομά σου απ' έξω: Δημήτριος Ιωάννου Κούκος — και τι άλλο... Ε, τι λες;

—Μα και το περίπτερο καλό είναι.

—Είδα τι κάνανε οι άλλοι... Το περίπτερο δεν μπορεί να γίνει ποτέ δικό σου — κι όλες τις ώρες ανοιχτό, χειρότερο κι από την ταβέρνα.

—Θα δω τι θα κάνω. Δεν έχω σκοπό να φάω όλη μου τη ζωή σ' αυτό.

—Ό,τι σε φωτίσει ο Θεός... Κοίταξε μόνο να μαζεύεις και κάνα λεφτό, να πάρεις κάνα οικόπεδο...

ΝΑ ΜΕ ΛΟΙΠΟΝ ξανά σ' αυτή τη δουλειά που μου 'λειψε. Και ξαναβολεύτηκα εύκολα, αφού άλλωστε και οι τιμές άλλαξαν ελάχιστα αυτά τα χρόνια. Από το πρωί ως τις τρεις το απόγευμα εγώ κι από εκεί ως τα μεσάνυχτα ο Βλάσης, που τα πρωινά δουλεύει σε κάποια δημόσια υπηρεσία. Και μετά για μένα το βάσανο του σχολείου — έφτασα πια αγκομαχώντας ως την ογδόη, την τελευταία τάξη.

Μερικά Σαββατοκύριακα μένω κι εγώ βραδινός στο περίπτερο. Κι έχω να κάνω μ' έναν περίεργο κόσμο που βγαίνει τη νύχτα. Κάτι τύποι, παπατζήδες, που όλο και βρίσκουν θύματα, πόρνες που κάνουν πιάτσα στις γύρω παρόδους και χαρτοπαίχτες που χώνονται με τις ώρες σε μια χαρτοπαιχτική λέσχη απέναντι — «Αλληλοβοηθητική Λέσχη» γράφει απ' έξω. Όπου κάθε τόσο γίνεται και κάνας καβγάς (κάποτε μαχαίρωσαν κι έναν), αλλά οι άνθρωποι τα 'χουνε καλά με την αστυνομία. Δυο τρεις χαρτοπαίχτες κυκλοφορούν και με πιστόλια και κανέναν δεν τους πειράζει. Μαζί πάντως τα πηγαίνουμε καλά. Ψωνίζουν και πράγματα από το περίπτερο: σφραγισμένες τράπουλες, τσιγάρα, καπότες.

—Αν σε πειράξει κανένας, να μου το πεις, μου 'χει πει ο πιο ζόρικος απ' αυτούς.

ΚΙ ΑΣ ΠΩ ΕΔΩ ότι πριν λίγο καιρό μου 'στειλε ο μεγάλος αδερφός πρόσκληση να πάω στην Αυστραλία. Αλλά έκανε καλά και μου το ξεκαθάρισε: «Εδώ θα πρέπει να το πάρεις απόφαση ότι έχει δουλειά, σκληρή δουλειά και τίποτ' άλλο. Θα 'ρθεις και θα βάλεις το κεφάλι κάτω να κάνεις λεφτά. Βιβλία, κινηματογράφο, φίλους, σουλάτσα ξέχασέ τα...»

Το είδα σαν εφιάλτη. Και ακολούθησε η πρόσκληση στα δυο μικρότερα αδέρφια, τον Τάκη και τον Αλέκο, να ξενιτευτούνε ο ένας μετά τον άλλο.

—Ε, και να 'χα την τύχη σου! αναστέναξε ο Λεωνίδας, ο συμμαθητής μου, μόλις του το είπα.

—Θέλεις αλήθεια να φύγεις;

—Τι να κάνω σ' αυτό τον κωλότοπο; Δουλεύω εδώ, θα δουλεύω κι εκεί — και θα βγάλω... Έχω κι αυτό τον πατέρα μου, όλο παρατηρήσεις είναι... Έτσι μου 'ρχεται καμιά φορά να τον πιάσω από το λαιμό και να του τα πω μια και καλή: «Τι θέλεις, μωρέ; Όπως δουλεύεις εσύ δεν δουλεύω κι εγώ; Τι θες να κάνω περισσότερο; Να γίνω κλέφτης και φονιάς; Πες ναι, να κάνω από σένα την αρχή». Και η μάνα μου νομίζεις είναι καλύτερη; Τυχερός είσαι που δεν τους έχεις εδώ...

Τι ήθελα και του άνοιξα κουβέντα;

ΟΜΩΣ, ώσπου να κλειστώ και πάλι σ' ένα περίπτερο, είχα κάμποσα άλλα νταραβέρια με την αφεντιά μου...

ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΣΥΧΝΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΠΟΤ ΗΘΕΛΑ ΝΑ ΚΑΝΩ πράγματα και δεν ήξερα τι. Που αποζητούσα μια παρέα και δεν την έβρισκα όταν την ήθελα. Που ένιωθα ένα ανακάτωμα μέσα μου και μια αβάσταχτη μοναξιά. Που δεν βολευόμουν ούτε με τους δικούς μου, ούτε με τους ελάχιστους φίλους-συμμαθητές, ούτε με τον κινηματογράφο, ούτε με τα βιβλία, ούτε με κάποια γραψίματα σ' ένα τετράδιο με πράγματα-σκέψεις, κάποια περιστατικά που θα ήθελα να πω σ' έναν που θα έβρισκα να μ' ακούσει.

Κι εκεί είναι που αναρωτιόμουν αν υπήρχε κανένας που να με νοιάζεται πραγματικά — έξω, ας πούμε, από τους δικούς μου— και τι θα 'πρεπε να γίνει για να με προσέξουν οι άλλοι χωρίς να το ζητήσω ο ίδιος.

Μια βραδιά μπήκε στην τάξη ένας από τους συμμαθητές μου με πένθος στο μανίκι, ύφος τσακισμένο, κι όλοι πέσαν απάνω του. Ακόμα κι ο Πορτοκαλάκας:

—Τι σου συνέβη, παιδί μου;

—Τι έγινε, ρε Χρίστο;

Είχε πεθάνει ο πατέρας του.

—Συλλυπητήρια.

Κι άλλοι να του βαράνε την πλάτη με συμπόνια, να του λένε λόγια. Μέχρι και η Νίκη, συμμαθήτριά μας τα δυο τελευταία χρόνια, που την είχα διαλέξει για κορίτσι μου (χωρίς εκείνη να το ξέρει), του χάιδεψε το κεφάλι:

—Μη στενοχωριέσαι, Χρίστο...

ΕΓΩ στενοχωριόμουν...

Μήπως έπρεπε να μπω κι εγώ μια μέρα στην τάξη με πένθος στο μανίκι; Γιατί θα 'πρεπε να περιμένω να πεθάνει κάποιος δικός μου — που ούτε ήθελα να το σκέφτομαι; Να εμφανιστώ τότε με κάποιο δέσιμο στο χέρι ή στο πόδι, τάχα ότι είχα τσακιστεί; Το 'χε κάνει,

αυτό με το χέρι, ο Χαρμπίλας, αλλά ήταν για να γλιτώσει, μερικές ημέρες τον πίνακα. Αλλά αυτός δεν έχει και πολλές συμπάθειες. Μέχρι στο νοσοκομείο θα 'θελα να βρεθώ με κάποια βλάβη —ξέρω γω τι— να ιδώ ποιοι θα 'ρχονταν να με ιδούνε.

Τους φανταζόμουν λοιπόν όλους ολόγυρά μου —και προπαντός τη Νίκη— και γιόμιζα ευτυχία. Αλλά και ντρεπόμουν και δυστυχούσα μ' αυτούς τους συλλογισμούς μου.

ΕΚΕΙ ΩΣΤΟΣΟ που χανόμουν και ξεχνιόμουν (και τώρα δηλαδή) είναι ο κινηματογράφος. Οι καουμπόικες και οι αστυνομικές ταινίες με τον Χάμφρεϋ Μπόγκαρτ, τον Τζέιμς Κάγκνεϋ, τον Γκρέγκορ Πεκ, τον Άλαν Λαντ, τον Έρολ Φλιν, τον Γκάρυ Κούπερ, τον Ρίτσαρντ Ουίντμαρκ, τον Τζων Ουέιν, τον Ράντωλφ Σκοτ. Και οι επεισοδικές με τον Ζορό, τον Φου Μαντσού, τον Φλας Γκόρντον και τον Άνθρωπο-Αράχνη. Ταινίες που έβλεπα συχνά μόνος, στους κινηματογράφους της περιοχής του δημαρχείου και της Πατησίων. Και οι ελληνικές, που τις χαιρόμουν κι αυτές, αφού πριν

στηνόμενα για ώρα σε κάτι ατέλειωτες ουρές στον «Ορφέα» και στην «Τιτάνια». Προπαντός τις κωμωδίες με τη Γεωργία Βασιλειάδου, τον Βασίλη Αυλωνίτη, τον Νίκο Σταυρίδη, τον Βασίλη Λογοθετίδη και τον Μίμη Φωτόπουλο, που μου άρεσε έτσι που μιλούσε μάγκικα. Γιατί ήθελα κι εγώ να είμαι λίγο μάγκας, μολονότι καταλάβαινα ότι δεν μου πήγαινε — τουλάχιστον όπως το 'βλεπαν μερικοί συμμαθητές μου.

Γιατί ήταν ένα βράδυ που ο Χαρμπίλας, ο Οικονόμου και ο Καράκης κάναμε σκασιαρχείο τις δυο τελευταίες ώρες.

—Είσαι μάγκας, ρε; μου λέει ο Οικονόμου που έκανε το μάγκα της τάξης.

Τι να πω;

—Εξαρτάται.

—Τι εξαρτάται; Είσαι να μπεις στη συμμορία Τσιντσιλέ;

—Τι είναι αυτό;

—Δεν ξέρει, ρε! λέει στους άλλους χαχανίζοντας. Να κάνουμε μαγκιές, ρε μαλάκα!

—Είμαι! λέω με πεποίθηση.

Και τους ακολουθώ, προσθέτοντας και τα δικά μου χάχανα καθώς προχωρούσαμε στο δρόμο καπνίζοντας, φωνάζοντας, κλοτσώντας ό,τι βρίσκαμε, πειράζοντας κάτι ηλικιωμένους, έναν ανάπηρο, δυο κορίτσια, ώσπου φτάσαμε έξω από το Βασιλικό Κήπο.

—Παιδιά, ο στραγαλάς! λέει ο Οικονόμου.

—Ρίχτου! ο Καράκης.

Ήταν ένας φουκαράς με χοντρά γυαλιά, που συγύραγε τις στραγαλοσταφίδες, τα φιστίκια και τ' άλλα που πουλούσε.

Πάει τάχα αδιάφορα πίσω του ο Οικονόμου, τον χτυπάει στην πλάτη, γυρίζει εκείνος, του ρίχνει ο δικός μας ένα φτύσιμο και το βάζει στα πόδια.

—Αλήτες! φωνάζει εκείνος κλαψουρίζοντας.

Αλλά οι αλήτες είχαμε πάρει δρόμο. Πώς δεν μας έπιασε κάνας αστυφύλακας; Έστριψα σ' ένα παραδρόμι και μ' έχασαν.

Δεν ήμουν για τη συμμορία Τσιντσιλέ. Ούτε ο Χαρμπίλας.

—Πολύ μαλάκας αυτός ο Οικονόμου, μου λέει την άλλη μέρα.

Εξακολουθούσα όμως να θαυμάζω τον Μίμη Φωτόπουλο, που είναι άλλου είδους μάγκας, μ' εκείνο το βαρύ ύφος και τη σερνάμενη κουβέντα του, που δεν κάνει σαχλαμάρες και τον αγαπάνε και οι γυναίκες, όπως εκείνο το καλό κορίτσι, η Σμαρούλα Γιούλη, στο «Σωφεράκι» — κι ας είναι φαλακρός.

Μια απ' τις ταινίες που έχει παίξει είναι κι ο «Βαφτιστικός», όπου κάνει έναν στρατιωτικό ο οποίος μάλιστα τραγουδάει πολύ ωραία. Και να που μια μέρα βλέπω το ίδιο έργο να το παίζουν σ' ένα θέατρο —«Εθνική Λυρική Σκηνή» γράφει απ' έξω— στην οδό Ακαδημίας. Όπου κόβω εισιτήριο δεύτερο εξώστη και μπαίνω, βέβαιος ότι θα δω τον Φωτόπουλο. Αλλά εδώ γίνονταν άλλα πράγματα. Τραγουδί και άγιος ο Θεός. Και στο ρόλο του Φωτόπουλου κάποιος άλλος. Έφυγα συγχυσμένος.

—Βρε χαζό, εκεί είναι λυρική σκηνή, παίζουν όπερες και οπερέτες. Ο Φωτόπουλος παίζει σε άλλο θέατρο, σε κωμωδίες, μου λέει την άλλη μέρα η αδερφή μου, που τα ξέρει αυτά από τον άντρα της.

Καλύτερα λοιπόν ο κινηματογράφος, όπου είναι και κάτι άλλες ταινίες, όπως η τετράωρη «Όσα παίρνει ο άνεμος» και το «Για ποιον χτυπά η καμπάνα», που βρήκα και σε βιβλία.

Τι θα γινόμεν;

ΜΙΑ ΑΠ' ΤΙΣ ΤΑΙΝΙΕΣ που είδα είναι και «Τα παιδιά της αμαρτίας», μια δραματική ιταλική, με πρωταγωνιστές τον Αμεντέο Νατσάρι, την Ιβόν Σανσόν, έναν παλιάνθρωπο που ήθελε το κακό της κι ένα παιδί της ηλικίας μου. Την είδα δεύτερη και τρίτη φορά, για να καταλήξω πως εγώ θα έπαιζα καλύτερα εκείνο το παιδί, που είχε μάννα μια καλόγρια, αλλά ούτε εκείνη ούτε εκείνο το 'ξεραν γιατί είχαν αποχωριστεί όταν ήταν βρέφος. Κι έκλαψα και τις τρεις φορές, εκεί στο σκοτάδι, με τις ατυχίες τους. Και είναι τότε που μου πέρασε η ιδέα να γίνω ηθοποιός.

Ωραίος, το ξέρω, δεν είμαι. Σπάνια τα πάω καλά με τη φάτσα μου, μ' αυτή τη μόνιμη μελαγχολική έκφραση και μ' αυτό το μαλλί που ποτέ δεν ήταν του γούστου μου. Δεν μπορώ να το χτενίσω όπως θέλω, κάτι δεν πάει καλά, εδώ στο κούτελο, όπου μόλις μεγαλώσει κάπως, πάει προς τα πάνω, σαν να μ' έχει γλείψει βόδι — βοδογλειψιά.

Θα 'θελα να 'χα μια γλυκιά, ευχάριστη φάτσα, πιο θρεμμένη, και μαλλιά πυκνά, ίσια, ολόσια ή κατσαρά με δαχτυλίδια. Το μόνο ωστόσο που μπορώ να πω με σιγουριά είναι πως όταν θα γινόμουν κάποιος, θ' άλλαζα τ' όνομά μου — τέρμα ο Κούκος.

Με παρηγορούσε η σκέψη ότι είμαι τύπος κι ότι στο κάτω κάτω υπάρχουν και ηθοποιοί πανάσχημοι, όπως ο Τζακ Πάλανς, που έχουν γίνει διάσημοι.

ΠΡΟΤΥΠΑ ΜΟΥ ωστόσο, ύστερα από κάμποσο καιρό, στάθηκαν δυο ηθοποιοί, όχι όποιοι κι όποιοι: ο Μάρλον Μπράντο και ο Τζέιμς Ντιν. Αυτοί οι δυο ξετρέλαναν και τα κορίτσια της τάξης, αν και μερικές προτιμούν τον Τόνυ Κέρ-

τις, τον Ροκ Χάτσον, κι από δικούς μας τον Αντρέα Μπάρκουλη και τον Κώστα Κακαβά, που εμάς δεν μας λένε και πολλά πράγματα. Μερικές μάλιστα έχουν και φωτογραφίες τους.

Λοιπόν, με τον Μάρλον Μπράντο είναι κομμάτι δύσκολο να πούμε ότι έχουμε ομοιότητες, όσο κι αν το θέλουμε. Με τον Τζέιμς Ντιν όμως... Μόνο που ο τίτλος της ταινίας που τον έκανε διάσημο δεν μου πολυάρεσε. Τι θα πει «Επαναστάτης χωρίς αιτία»; Λες και δεν είχε λόγους να επαναστατήσει...

Αυτός ο Τζέιμς Ντιν έχει κάτι από μας κι ας μην του μοιάζουμε και τόσο φατσικά. Το γλυκόπικρο ύφος, την τσαντίλα για τους γύρω του και ιδιαίτερα για τους δικούς του, την ανάγκη για αγάπη (όχι

των γονιών — την άλλη) και για αναγνώριση. Και ακόμα το πάθος για οδήγηση, για ταχύτητα, που τελικά του 'φαγε τη ζωή. Κι ίσως γι' αυτό, λέω, δεν πρόλαβε ν' απαντήσει σ' ένα γράμμα που του έστειλα στη διεύθυνση που διάβασα σε κάποιο περιοδικό.

Ένα πάθος —αυτό της ταχύτητας— που παραλίγο να σακατέψει κι εμένα μ' αυτό το μοτοσακό που είχα νοικιάσει εκεί στα Λιόσια, ένα εγώ κι ένα ο Θεοφάνης, και τρέχαμε σε κάτι ερημιές. Δεν ήξερα και πολύ καλά, ήταν η δεύτερη ή τρίτη φορά που οδηγούσαμε (τις άλλες παίρναμε ποδήλατο), αλλά αυτό δεν μ' εμπόδιζε να τρέχω. Οπότε, εκεί σε μια απότομη στροφή, πέφτω σε μια κολόνα που έβλεπα από μακριά, λες και την είχα σημαδέψει.

Τη γλίτωσα με κάτι γδαρσίματα κι ένα στραπατσάρισμα του μοτοσακού. Εξήντα δραχμές η ζημιά, και χρειάστηκε ν' αφήσω την ταυτότητά μου, να βρω λεφτά και να γυρίσω να ξοφλήσω.

ΕΙΧΑΜΕ ΛΟΙΠΟΝ δει το «Επαναστάτης χωρίς αιτία» τέσσερις πέντε συμμαθητές και βγαίνοντας νιώθαμε όλοι περίπου σωσίες του Τζέιμς Ντιν, εκτός από τον Χαρμπίλα. Ετούτος φέρνει περισσότερο του Μπαζ, εκείνου του αντιπαθητικού αντίπαλου του Τζέιμς, με τον οποίο αποφάσισαν να λύσουν τις διαφορές τους με μια θανατερή κούρσα ως το χείλος ενός γκρεμού. Όπου δεν πρόλαβε ο Μπαζ να πεταχτεί έξω κι έγινε λιώμα μαζί με το αμάξι.

—Ξέρεις ότι μοιάζεις του Μπαζ; λέω στον Χαρμπίλα.

—Α, τον κόπανο!

—Ήταν όμως τύπος και το 'λεγε η καρδιά του.

—Αυτό ναι.

Με τον Χαρμπίλα είναι που το συζητήσαμε και είπαμε ότι μπορούμε να γίνουμε ηθοποιοί, αφού καταλήξαμε ότι είμαστε και οι δυο τύποι. Αν κι εμένα θα μου αρκούσε, για την ώρα, να δουλεύω σ' έναν κινηματογράφο, να πουλάω γκαζόζες και σάμαλι, ή να βοηθάω τον μηχανικό απάνω στο θάλαμο προβολής, και να βλέπω αβέρτα ταινίες.

Είναι πάντως ο Χαρμπίλας που είχε την ιδέα να πάμε μια μέρα στο στούντιο της Φίνος Φιλμ, στην οδό Χίου, εκεί στην Αχαρνών, να τους πούμε ότι θέλουμε να γίνουμε ηθοποιοί και — πού ξέρεις τι γίνεται; Τόσα και τόσα παιδιά παίζουν σε ταινίες.

Και πήγαμε.

Κάνουμε να περάσουμε — μας σταματάει ένας φύλακας.

—Τι θέλουν τα παιδιά;

—Θέλουμε να γίνουμε ηθοποιοί! λέει θαρρετά ο Χαρμπίλας.

Μας κοιτάζει καλά.

—Σαν πολύ δεν βιάζεστε;

—Γιατί; Τόσα και τόσα παιδιά παίζουν, πετάγομαι εγώ.

—Όταν χρειάζονται, βρίσκουν αυτά που θέλουν.

—Γιατί να μην τα 'χουν έτοιμα; τολμάω.

—Δεν μπορεί δηλαδή να μας δει κάποιος; ο Χαρμπίλας.

—Όχι, άντε, πάρτε δρόμο τώρα.

Δεν το κουνάμε. Μας χαζεύει για λίγο.

—Γούστο έχετε... Κι έπειτα:

—Υπάρχει ένα γραφείο στην πλατεία Κάνιγγος. Πηγαίνετε εκεί, αφήστε μια φωτογραφία σας, κι αν χρειαστούν κάποιο που να σας ταιριάζει, θα σας φωνάξουν. Δουλεύετε πουθενά;

—Στο ραφτάδικο του πατέρα μου, λέει ο Χαρμπίλας.

—Σ' ένα ετοιματζίδικο, εγώ.

—Κοιτάχτε τη δουλειά σας γιατί από αυτή θα φάτε — άντε μπράβο τώρα...

Δεν πάει να λέει...

Πήγαμε ύστερα από τρεις τέσσερις ημέρες στη διεύθυνση που μας έδωσε. Ήταν ένα γραφείο κομπάρσων. Δεν πειράζει. Από κομπάρσοι ξεκίνησαν και άλλοι, διάσημοι σήμερα.

Αφήσαμε τις φωτογραφίες που είχαμε βγάλει εν τω μεταξύ, τα στοιχεία μας, και περιμέναμε.

Ποτέ δεν μας φώναξαν.

—ΙΔΟΥ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΠΛΗΣ ΔΙΑΘΛΑΣΕΩΣ του φωτός...

Σκοτίστηκα για τη φυσική. Εδώ δεν τα πηγαίνω καλά με τ' αρχαία, που πίστευα ότι θα τ' αγαπήσω, μ' αυτές τις εμμονές του Γιαννουλάκου στη γραμματική, στο συντακτικό και με την ανία που προκαλούσε η διδασκαλία του:

—«... ως άτοπον, έφη, ω άνδρες, εοικέ τι τούτο, ο καλούσιν οι άνθρωποι ηδύ...» Παράδοξο, αλλόκοτο, άτοπο είναι αυτό που ονομάζουν οι άνθρωποι ηδονή, ευχαρίστηση...

Και γιατί να είναι η ηδονή παράδοξη, αλλόκοτη και άτοπη; Αν είναι κάτι παράδοξο, αλλόκοτο και άτοπο, είναι να 'χεις περάσει μια κουραστική και ανιαρή ημέρα και να κάθεσαι βραδιάτικα σ' ένα σχολικό θρανίο και να ψοφάς από πλήξη και νύστα.

Ότι έμαθα ως τώρα σ' αυτό το σχολείο, οι τάξεις που πέρασα, είναι περισσότερο παπαγαλία και συχνά με αντιγραφή. Γιατί το 'κανα κι αυτό — όχι πάντα εύκολα.

Ήταν τον περασμένο χρόνο, στις εξετάσεις της εβδομής στα λατινικά, που δεν τα χωνεύω με τίποτα. Και δεν ήταν μόνο ο Γιαννουλάκος που μας επιτηρούσε αλλά και ο Μπλέτας, ο γυμνασιάρχης. Είχα έτοιμο το «σκονάκι» με τη μετάφραση, αλλά πώς να το βγάλω από το μανίκι μου, που τριγύριζαν και οι δύο ολόγυρά μας;

Όσπου, μέσα στην απόγνωση μου, κάνω έτσι και ρίχνω μια γροθιά στη μύτη μου, που μάτωσε αμέσως.

—Τι έπαθες, παιδί μου; ο Μπλέτας.

—Μάτωσα, κύριε γυμνασιάρχα, λέω γυρνώντας το κεφάλι μου προς τα πίσω και πιέζοντας τη μύτη μου.

—Πήγαινε στην τουαλέτα να πλυθείς. Αυτό που ήθελα. Πηγαίνω στην τουαλέτα, πλένομαι, βγάζω μετά το «σκονάκι» με τη μετάφραση, το διαβάζω γρήγορα, το βάζω σ' ένα βολικό μέρος στο μανίκι μου και ξαναγυρίζω στη θέση μου.

ΑΥΤΟ που με νοιάζει είναι να τελειώνω πια και την ογδόη, να πάρω αυτό το ρημάδι το απολυτήριο κι ας μην ξέρω τι θα το κάνω. Μήπως ξέρουνε τάχα και οι περισσότεροι συμμαθητές μου; Δεν είμαστε άλλωστε οι ίδιοι αυτά τα έξι χρόνια. Μερικοί έφυγαν, ήρθαν άλλοι. Οι παραπάνω σπουδές πάντως, που κουβεντιάζουνε τέσσερις πέντε, θέλουνε φροντιστήρια, κότσια, έξοδα. Μερικοί θα συνεχίσουν τη δουλειά που κάνουν τώρα —σε κάποιον δικό τους ή αλλού— άλλοι σε καμιά τεχνική σχολή.

Είναι και μερικοί που αναζητάνε τρόπους να φύγουν έξω, να μεταναστεύσουν, ενώ ο Χαρμπίλας κι εγώ δεν έχουμε εγκαταλείψει την ιδέα να γίνουμε ηθοποιοί. Κι ας ονειρεύτηκα —άκου— μια απ' αυτές τις νύχτες ότι είχα μεγαλώσει, λέει, και κάτι είχε γίνει, είχε πεθάνει ο υπουργός Παιδείας και βάλανε εμένα στη θέση του!

Είναι στιγμές που μου περνάει από το κεφάλι μπας και είμαι ψώνιο, που λένε, αλλά δεν μου αρέσει να το σκέφτομαι. Ψώνιο είναι ο Σαρόγλου, που ονειρεύεται καλά και σώνει να γίνει πλούσιος και κοσμικός, και τον βλέπουμε την ώρα του μαθήματος να κάνει σοβαρός λογαριασμούς με εκατομμύρια και να συμπληρώνει ένα μικρό κατάλογο με ονόματα και τηλέφωνα διάφορων

πλούσιων και κοσμικών —μέχρι και αυλικούς έχει μέσα— με τους οποίους τάχα έχει παρτίδες.

ΑΥΤΟ που ήθελα πάντως εδώ και καιρό είναι να μπορούσα να 'κανα κάτι με τη Νίκη, που κάθεται λίγα θρανία πιο μπρος μου. Να πήγαινα, ας πούμε, μαζί της έναν περίπατο, έναν κινηματογράφο. Κι ας πω ότι με ενδιέφεραν γενικότερα τα κορίτσια, που είχα αρχίσει εδώ και καιρό να τα καλοβλέπω. Να τα βλέπω δηλαδή με συγκεκριμένες διαθέσεις — ιδιαίτερα από τότε που άρχισα εκείνη την ιστορία στην τουαλέτα της «Κατασκευαστικής». Και, περισσότερο, όταν έγινε και το άλλο.

Είναι ο Λυκούργος, βοηθός κουρέα, από τις πρώτες μου γνωριμίες στην πλατεία Κουμουνδούρου, καθώς το κουρείο που δουλεύει είναι εκεί, σε μια πάροδο. Τον βλέπω ακόμα και τώρα που έχουμε αφήσει τα περίπτερα, αφού εξακολουθώ να κουρεύομαι στο ίδιο κουρείο. Τρία χρόνια μεγαλύτερός μου, γεννημένος στην Αθήνα και ξέρει ένα σωρό κόλπα. Έχω πάει και μ' αυτόν μερικές φορές κινηματογράφο, Κυριακές που δεν δουλεύει, με τα καλά μας. Πρώτα στο ζαχαροπλαστείο του Πράπα στην Ομόνοια για ένα παντεσπάνι —ό,τι πιο νόστιμο έχω φάει— και μετά κινηματογράφο. Δυο τρεις φορές έχουμε πάει και στα «Μουσικά Πρωινά» του Γιώργου Οικονομίδη και του Όμηρου Αθηναίου, στο «Ρεξ» και στον «Ορφέα», όπου έχει και διαγωνισμούς χορού —προπαντός ροκ εντ ρολ, τον καινούριο χορό που μας ξετρέλανε— και τέτοια.

Ο Λυκούργος είναι αυτός που μου μίλησε για τις γυναίκες που πήγαινε με λεφτά.

—Τι θα γίνει, θα με πας κι εμένα; τον έτρωγα.

—Πώς να γίνει, ρε, που είσαι μικρός ακόμα.

Όσπου μια μέρα, πες πες — είχα πατήσει και τα δεκαεφτά:

—Είναι μια καλή, η Ντόρα, στην οδό Λεωνίδου, στο Μεταξουργείο. Της μίλησα και μπορούμε να πάμε. Αργά βράδυ όμως, να μην έχει άλλους.

Κι έγινε ένα βράδυ μετά το σχολείο.

Ήταν μόνη της σ' ένα υπόγειο. Δεν έλεγε και πολλά πράγματα από ομορφιά, όμως ήταν ό,τι καλύτερο μπορούσε να μου λάχει για την περίπτωση. Θα πήγαινα πρώτος εγώ, που είχα πεθάνει από την ανυπομονησία, και μετά ο Λυκούργος.

Με οδήγησε σ' ένα εσωτερικό δωμάτιο, που το μεγαλύτερο μέρος του έπιανε ένα διπλό κρεβάτι. Πρώτα τα λεφτά (25 δραχμές) και μετά, καθώς στεκόμουν αμήχανος:

—Γδύσου, αγοράκι μου, άντε μπράβο...

Τα βγάζω δειλά δειλά, ενώ εκείνη ήταν κιόλας ξαπλωμένη τσίτσιδη.

—Έλα!

Ανεβαίνω στο κρεβάτι και γονατίζω εκεί μπροστά της σαν να 'κανα την προσευχή μου. Νομίζω ότι έτρεμα. Πρώτη φορά είχα αντίκρυ μου ένα γυναικείο πράμα και δεν χόρταινα να το κοιτάζω. Ήθελα να την αγκαλιάσω, να τη φιλήσω, να της πω δεν ξέρω τι.

Ήταν αυτή που με τράβηξε καταπάνω της. Τέλειωσα πριν καλά καλά προλάβω να κουνηθώ.

—Είσαι εσύ ένα κοκοράκι! αποφάνθηκε.

Σηκώθηκε.

—Σήκω, λέει και στον ξέπνοο και πανευτυχή εμένα.

Πήρε μια λεκάνη με ζεστό νερό, που κοκκίνισε μ' ένα υγρό που έριξε μέσα, και μου 'πλυνε το πουλί.

—Άντε, ντύσου τώρα.

Καθώς ντυνόμουν, πλενόταν κι εκείνη, κάπως γονατιστή.

—Είσαι αντράκι με τα όλα σου! με ξεπροβόδισε.

Η σειρά του Λυκούργου.

—Πώς σου φάνηκε; με ρώτησε καθώς φεύγαμε.

—Άλλο πράμα!

Το άλλο βράδυ ξαναπήγα μόνος μου.

ΕΙΧΑ ΓΙΝΕΙ, το 'νιωθα, εδώ και καιρό αντράκι. Φοράω πια —από τα δεκαπέντε μου— μακριά παντελόνια, χόντρυνε η φωνή μου, ξυρίζομαι, μπορώ και δένω μόνος τη γραβάτα μου, μ' αφήνουν να μπαίνω σε «ακατάλληλες» ταινίες, έχω δει μάλιστα και μια «αυστηρώς ακατάλληλη», το «Πικρό ρύζι» με τη Σιλβάνα Μάγκανο (εχ, αυτά τα πόδια της — κι έπεσε και σκοτώθηκε στο τέλος η καψερή), καπνίζω και κάνα τσιγαράκι, χωρίς να καταφέρνω να το μάθω.

Είναι η περίοδος που δούλευα στο ετοιματζίδικο της οδού Αθηνάς, όπου κι εκεί έχει πόρνες. Αυτές όμως ψαρεύουν πελάτες από το δρόμο — όχι μόνο τα βράδια αλλά και την ημέρα. Με δυο τρεις έπιασα και φιλίες. Έμαθα και τα ονόματά τους, που μπορεί να μην ήταν και αληθινά: Λουκία, Πόπη, Κάρμεν, Τερέζα.

Γούστο έχει η Πόπη, που δουλεύει, μου έλεγε, για να μεγαλώσει το παιδί της, καθώς ο μασκαράς που την είχε γκαστρώσει είχε χαθεί. Της άρεσε να λέει ότι είναι ακριβή κι ας μην έλεγε πολλά πράγματα. Ιδιαίτερα όταν επέστρεφαν φαντάροι από τον πόλεμο της Κορέας, ή όταν έρχονταν οι ναύτες του αμερικάνικου στόλου.

—Είμαι ακριβή, ήρθε η Κορέα και ο στόλος! την ακούγαμε να λέει περιχαρής τότε.

Ωστόσο καμιά απ' αυτές δεν μου άρεσε, τις έβρισκα μεγάλες και όχι ωραίες. Άλλωστε για να τις πάρεις, έπρεπε να πας μαζί τους σε ξενοδοχείο — φασαρία.

Με τον καιρό ξεθαρρεύτηκα κι είναι βραδιές που ακολουθούσα τον Λυκούργο σε κάτι μπουρδελοτόσαρκες, όπως τις λέει, σε διάφορα «σπίτια» στην περιοχή του Μεταξουργείου και της πλατείας Βάθης. Όπου εκεί πια δεν βλέπεις μία αλλά πολλές —ίσαμε και δέκα— να περιφέρονται με διαφανή κομπινεζόν ή μόνο με τα εσώρουχά τους και οι πελάτες να διαλέγουν, να μπαίνουν μαζί

σ' ένα δωμάτιο ή να κάθονται καμπόσο, να βλέπουν και να φεύγουν. Και μετά σ' άλλο.

Κι είναι ακόμα κάτι άλλες, οι φτηνές, σ' ένα χαμήλωμα, εκεί δίπλα στις γραμμές του σταθμού Λαρίσης, που το κάνουνε στα όρθια στο σκοτάδι μ' ένα δεκάρικο, μαζί με την καπότα (ε, έχω μάθει πια εδώ και καιρό σε τι χρησιμεύει αυτό το λάστιχο).

ΟΜΩΣ ΑΥΤΑ δεν έχουν σχέση μ' αυτό το άλλο που ένιωθα για τη Νίκη. Δεν τολμούσα να σκεφτώ ότι μπορούσα να κάνω μ' εκείνη αυτά που κάνω με τις πληρωμένες. Την ένιωθα όμως, πώς το λένε, δική μου — κι ας μην το 'ξερε. Κι άλλα παιδιά έχουν κοπέλες έτσι, χωρίς εκείνες να το ξέρουν. Κι ανακατωνόμουν στη σκέψη ότι είναι δυνατό να έχει κάποιον άλλο, ή όταν έβλεπα κανένα να τη γλυκοκοιτάζει, ή όταν μου φαινόταν ότι αυτή γλυκοκοίταζε κάποιον. Η Νίκη ήταν δική μου, πάει τελείωσε!

Ξέρω —το είπαμε— δεν είμαι από τους ωραίους της τάξης. Ούτε από ντύσιμο τα πάω καλά ούτε από χαρτζιλίκι. Τι θα μπορούσα να της προσφέρω; Αυτό το ξεχωριστό που νομίζω ότι είμαι, αλλά που θα πρέπει να ψάξει κάποιος για να το βρει. Αυτός ο εσωτερικός μου κόσμος, οι κρυμμένες μου αρετές, που ούτε κι εγώ ξέρω ποιες ακριβώς είναι, αλλά που πιστεύω ότι κάποια θα μπορούσε να τις μαντέψει και να μου ζητήσει —πρώτη αυτή— να τα φτιάξουμε.

Κι όταν λέω κάποια, δεν εννοώ ας πούμε την Αριστέα, την κόρη μιας οικογενειακής φίλης του γαμπρού μας, που τη γνώρισα σε μια εκδρομή στα Κουνέλια που είχαμε πάει όλοι μαζί. Μια Αριστέα ούτε έξυπνη ούτε όμορφη, με δυο γαλάζια μάτια — όχι από τα καλά, από τ' άλλα, τα ξεπλυμένα.

Όπου εκεί που κάποια στιγμή βρεθήκαμε οι δυο μας σ' ένα χωράφι, κάνει έτσι, σηκώνει τη φούστα της και μου δείχνει το βρακί της, ένα καφέ.

—Σου αρέσει,;

Α, ωραία. Έτσι δείχνουνε τα κορίτσια τα βρακιά τους; Δεν ήξερα τι να της πω. Κοίταξα αλλού.

—Σου αρέσουν άλλα χρώματα;

—Προτιμώ να γυρίσουμε, είπα, ενώ σκεφτόμουν ότι η Νίκη δεν θα έκανε ποτέ κάτι τέτοιο.

—Α, κατάλαβα, είπε.

Τι είχε καταλάβει; Και σαν να μην έφτανε αυτό:

—Πού χαθήκατε εσείς οι δυο; η μάνα της μόλις γυρίσαμε.

Και καθώς δεν μιλούσαμε:

—Α, πόσα ξέρεις εσύ! σ' εμένα. Και ξερή στα γέλια με την αδερφή μου.

Αυτό έλειπε, να πιστεύει ότι μου αρέσει εκείνο το βλαμμένο.

—Αυτός με είπε σουρουκλεμέ! ακούω την Αριστέα να λέει αναπάντεχα.

—Την είπες σουρουκλεμέ; σ' εμένα η μάνα της.

—Δεν είμαστε καλά. Ούτε που ξέρω αυτή τη λέξη, λέω φουρκισμένος.

—Ναι, ναι, με είπε, δεν με είπες; επέμενε εκείνη κι άρχισε να μιζοκλαίει.

Μου 'ρθε να τη βουτήξω από το λαιμό.

—Άντε τώρα, αγαπήστε, πάλι η μάνα της. Γύρισα την πλάτη μου κι απομακρύνθηκα. Ούτε που ξαναπήγα όσες φορές άκουσα ότι θα είναι κι αυτή μαζί — η σουρουκλεμέ.

ΟΤΑΝ ΛΟΙΠΟΝ λέω κάποια, εννοώ τη Νίκη, που εκτός από τ' άλλα δεν έχει αδερφό ούτε πατέρα — έχει πεθάνει. Μια αδερφή μόνο και τη μάνα της. Και το λέω αυτό γιατί μια μέρα ένας μεγάλος αδερφός πλάκωσε στο ξύλο τον Καρακώστα, ένα συμμαθητή μας, που έβγαινε με την αδερφή του την Πηνελόπη, συμμαθήτριά μας κι αυτή.

Η μοναδική ως τότε σχέση μου με τη Νίκη ήταν τα εξωσχολικά βιβλία που της δάνειζα να διαβάσει, κάποιες κουβέντες που κάναμε πάνω σ' αυτά τα βιβλία, οι δυο τρεις φορές που την είχα συνοδεύσει, ως το σπίτι, της, κοντά στο Θησείο, χωρίς φυσικά να είναι ο δρόμος μου από εκεί, κάποια βλέμματα την ώρα του μαθήματος. Κι ας πω ακόμα ότι αν ήθελα να είμαι καλός μαθητής, το ήθελα και γι' αυτήν, γιατί ετούτη τα πηγαίνει πολύ καλά.

Ήθελα εκεί που περπατούσαμε να της έπιανα το χέρι, να της πω ότι θα 'θελα να πάμε μια Κυριακή στον κινηματογράφο, ακόμα και να την κοιτάζω χωρίς να λέω τίποτα. Αλλά να που μ' έπιανε πανικός όταν μεσολαβούσε σιωπή ή όταν περνούσαμε από κάποια σκοτεινά σημεία, γιατί δεν ήθελα να της περάσει από το μυαλό ότι σκεφτόμουν κάτι πονηρό.

Όσπου ένα Σαββατόβραδο μάζεψα όσες αντοχές είχα και της το ξεφούρνισα:

—Τι θα κάνεις αύριο;

—Αύριο; Δεν ξέρω. Καμιά βόλτα, κάνα σινεμά.

—Θα 'θελες να πάμε σινεμά μαζί;

Το είπα και μετρούσα τους χτύπους της καρδιάς μου.

—Γιατί όχι;

Ήταν ό,τι πιο όμορφο είχα ακούσει.

Ορίσαμε την ώρα, οχτώ το βράδυ έξω από τον «Ορφέα», που έπαιζε μια αισθηματική κωμωδία που διάλεξε η ίδια — κι άντε να κλείσω μάτι όλη τη νύχτα.

ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΔΕΝ ΠΗΓΑΝ ΚΑΙ ΤΟΣΟ ΑΣΧΗΜΑ σ' εκείνο το πρώτο ραντεβού με τη Νίκη. Φόρεσα ό,τι καλύτερο έχω: Ένα καφέ κοστούμι, με ανοιχτόχρωμες ρίγες, που κάποτε ανήκε στον αδερφό μου τον Νίκο, γυρισμένο το μέσα έξω από τον Χαρίλαο το ράφτη, που το 'κανε να φαίνεται καινούριο. Άσπρο πουκάμισο και γραβάτα. Παπούτσι σκαρπίνι, μεταχειρισμένο, από το Μοναστηράκι, που με το γυάλισμα έλαμπε. Ξύρισμα και χωρίστρα το μαλλί, με λίγη μπριγιαντίνη, μη φυσήσει κανένας αέρας και μου το κάνει μαντάρα. Τσιγάρα πακέτο Άσσος στην τσέπη και το απαραίτητο χαρτζιλίκι για το εισιτήριο του κινηματογράφου — το δικό μου και το δικό της.

Ήταν κι αυτή στις ομορφιές της. Μ' ένα θαλασσί φόρεμα, το μαλλί της έτσι ν' ανεμίζει, κραγιόν στα χείλη, σωστή κυρία — κι εγώ πια να καμαρώνω δίπλα της πανευτυχής στη σκέψη ότι είχε φτιαχτεί έτσι για μένα.

Η ώρα που βλέπαμε την ταινία —εκείνη δηλαδή, γιατί εμένα ούτε που μ' ένοιαζε, μου αρκούσε που ήμουν δίπλα της— πέρασε στη σιωπή. Ήθελα να κάνω κάτι, χωρίς να ξέρω ακριβώς τι. Να κάνω, ας πούμε, έτσι και να της πιάσω το χέρι στο σκοτάδι, έστω για λίγο, τάχα κατά λάθος, αλλά αν το 'παιρνε αλλιώς και μου 'ριχνε καμιά σφαλιάρα; Το 'χω δει κι αυτό να γίνεται σε μια ταινία.

Στη σιωπή πέρασε σχεδόν το διάλειμμα.

*Φίλησε με, φίλησε με
φίλησε με γλυκά τρυφερά
φίλησε με, φίλησε με
τα φιλιά σου μου δίνουν χαρά...*

ακουγόταν από το μεγάφωνο του κινηματογράφου.

—Ωραίο τραγούδι, είπα, περισσότερο για να πω κάτι.

—Πολύ ωραίο... συμφώνησε ρίχνοντάς μου ένα βλέμμα.

Τη σκέψη πάντως να της ρίξω ένα φιλί στα πεταχτά στο μάγουλο, όταν ξανάγινε σκοτάδι, την απόδωξα με τρόπο.

Βγαίνοντας πήραμε το δρόμο κατά πάνω, στη Σταδίου.

—Πάμε με τα πόδια κι αν κουραστούμε, παίρνουμε λεωφορείο; πρότεινε.

Άλλο που δεν ήθελα.

Με το να λέμε για το έργο που είδαμε φτάσαμε στο Σύνταγμα, περάσαμε το Βασιλικό Κήπο.

—Δεν πάμε λίγο προς το Ζάππειο; ήταν πάλι αυτή που πρότεινε.

Εδώ, κάτω από τα δέντρα, τα φώτα λιγόστευαν. Αναρωτιόμουν τι να της πω και τα 'βαζα με τον εαυτό μου που δεν είχα σκεφτεί από πριν δυο τρία θέματα.

—Τι λες, καθόμαστε λίγο; λέει δείχνοντας ένα παγκάκι.

Μαύρο καθισιό. Τι λένε τώρα;

Κι εκεί θυμήθηκα τα τσιγάρα. Ανοίγω το πακέτο, της προσφέρω. Παίρνει ένα μετά χαράς, της το

ανάβω, ανάβω κι ένα δικό μου κι αρχίζουμε να φουμάρουμε στο μισοσκόταδο — κάπως άτσαλα εγώ, μια και το μόνο που έχω καταφέρει είναι να βγάζω τον καπνό από τη μύτη. Μέχρι Σαντέ, μέχρι από εκείνα τα Μεντόλ, μέχρι Παλ Μαλ — τίποτα. Μόλις κάνω να το κατεβάσω, γίνομαι άνω κάτω. Εκείνη όμως το τραβούσε του καλού καιρού.

Με το τσιγάρο πάντως είχα κάτι να κάνω με το ένα χέρι μου, να μην τα 'χω και τα δυο έτσι σαν ξερά, χωρίς να ξέρω πού να τα βολέψω. Και η σιωπή ήταν λιγότερο αβάσταχτη. Όταν καπνίζεις, και να μη μιλάς —λέω τώρα— δείχνεις ότι κάτι απολαμβάνεις, κάτι σκέφτεσαι, που δεν είναι απαραίτητο να το μοιραστείς με κάποιον άλλο.

Όσπου βλέπει μια γάτα που γυρόφερνε κοντά μας:

—Έλα εδώ, γατούλα...

Την πιάνει κι αρχίζει να τη χαϊδεύει κι εκείνη να τανύζεται.

Μου 'ρθε να της δώσω μια κλοτσιά της παλιόγατας! Μωρέ καλά είχα κάνει εγώ που είχα δώσει, εκείνη την άλλη στο τσίρκο!

—Τρελαίνομαι, για τα ζώα και προπαντός για τις γάτες, λέει.

Σκοτίστηκα.

—Έχεις σκεφτεί τι θα κάνεις τελειώνοντας το γυμνάσιο; πάω ν' αλλάξω κουβέντα.

—Δεν ξέρω ακόμα. Λέω να δώσω στη Φιλοσοφική, γι' αυτό κάνω και κάποιο φροντιστήριο.

—Για καθηγήτρια δηλαδή;

—Όχι οπωσδήποτε, αλλά για να πάρω ένα πτυχίο, γιατί ό,τι και να κάνεις σήμερα χρειάζεσαι χαρτιά. Δεν έχω άλλωστε σκοπό να φάω τη ζωή μου δουλεύοντας στο μαγαζί της μάνας μου.

Η μάνα της έχει ένα μικρό μαγαζί γυναικείων ρούχων.

—Εσύ τι θα κάνεις;

—Ούτε ξέρω, το ψάχνω, λέω.

—Όλοι το ψάχνουμε... Τι άλλο κάνεις; Δουλειά και σχολείο μόνο;

—Κάνα βιβλίο, κάνα κινηματογράφο, ξέρεις...

—Χορεύεις;

—Άμα λάχει...

—Ακόμα και ροκ;

—Το κουτσοκαταφέρνω...

ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ το κουτσοκαταφέρνω. Είδα την ταινία «Η ζούγκλα του μαυροπίνακα» κι ενθουσιάστηκα κι εγώ με τον Μπιλ Χάλεϋ και τους «Κομήτες» του. Και πήρα μερικά κόλπα από εκείνους τους μαθητές που χόρευαν απάνω στα θρανία. Και πήρα ακόμα περισσότερα ένα βράδυ Κυριακής, όταν οι τρεις μας —ο Χαρμπίλας, ο Θεοφάνης κι εγώ— πήγαμε σ' ένα κλαμπ, εκεί στην Πατησίων. Από τους λίγους χωρίς ντάμα, αφού κανένας μας δεν έχει μια αδερφή ή μια ξαδέρφη της ηλικίας μας να την πάρει μαζί του. Και να χορεύουν τα ζευγάρια ροκ, αλλά και μπλουζ, κι εμείς με το τσιγαράκι στο ενα χέρι και το πίπερμαν (εγώ) και το βερμούτ (οι άλλοι δύο) να τους χαζεύουμε και να παίρνουμε σχέδια.

Και να πώς χόρεψα για πρώτη φορά ροκ. Ήταν τη βραδιά που αρραβωνιάστηκε ο αδερφός μου ο Νίκος τη Μαρίνα —γιατί ήρθε κι αυτουνού η σειρά— οπότε, καθώς είχα κατεβάσει και δυο τρία ποτήρια κρασί:

—Θα χορέψω ροκ! είπα.

Δεν υπήρχε όμως δίσκος ροκ.

—Δεν πειράζει, θα κάνω εγώ τη μουσική με το στόμα, λέει ο Νίκος που ήταν στα κέφια. Και άρχισε με τη μουσική της «Ζούγκλας του μαυροπίνακα»:

—Τίριριριριριριρι, τίριριριριριριρι...

Κι εγώ να χορεύω σόλο, όπως μου κατέβαινε. Και οι άλλοι ολόγυρα δώστου χειροκροτήματα και μπράβο.

—Τι έπαθες, παιδάκι μου, κι έκανες έτσι; με ρωτάει η μητέρα μου αφού τέλειωσα και αποτραβήχτηκα καταϊδρωμένος.

—Χόρευα!

—Χορός ήταν αυτός; Ξέρεις τι λέγανε δυο γυναίκες κοντά μου; Τι γίνεται εκεί; ρωτάει η μία. Ένα παιδί κάνει τον τρελό, της λέει η άλλη — και μου πέσανε τα μούτρα. Μην το ξανακάνεις, παιδάκι μου!

—ΚΑΙ ΣΤΑ «Μουσικά Πρωινά» του Οικονομίδα και του Αθηναίου έχω πάει, λέω στη Νίκη.

Ένωσα να με κοιτάζει με άλλο μάτι.

—Σε κλαμπ πηγαίνεις;

—Πού και πού.

—Σε ποιο;

—Στο «Τοπ Χατ», είπα τ' όνομα του κλαμπ που είχα πάει με τους άλλους.

—Α, είσαι προχωρημένος βλέπω. Θα με πας κι εμένα καμιά Κυριακή;

—Φυσικά, είπα.

Είχαμε φύγει πια από το Ζάππειο κι ανηφορίζαμε, μιλώντας αραιά και πού, στη Διονυσίου Αρεοπαγίτου, για να βγούμε σε λίγο σε κάποια απόσταση από το σπίτι της, ένα περιποιημένο χαμόσπιτο πίσω από την πλατεία Θησείου.

Κι εκεί που στεκόμουν αμήχανος απέναντί της ανταποδίδοντας την καληνύχτα της, κάνει έτσι και μου ρίχνει ένα σκαστό φιλί στο μάγουλο και χάνεται, για να χαθώ κι εγώ σε μια πρωτόγνωρη κατάσταση. Αυτό πια ξεπερνούσε κάθε φαντασία μου.

ΣΤΟ ΚΛΑΜΠ εκείνο δεν πήγαμε ποτέ με τη Νίκη, γιατί τώρα ποιος δαίμονας με καβαλίκηψε να θελήσω να την κάνω να σκεφτεί ότι μπορεί να 'χω και κάποια άλλη — για να ζηλέψει και να με θέλει περισσότερο.

Το άλλο βράδυ λοιπόν δεν πήγα στο σχολείο. Ήταν ένα πρόχειρο διαγώνισμα στη χημεία κι ήθελα να το αποφύγω. Και το άλλο το 'σκασα νωρίς με τον Θεοφάνη για κινηματογράφο χωρίς να της πω τίποτα.

Το τρίτο πάλι έφυγα με το χτύπημα του κουδουνιού, κρύφτηκα σε μια γωνιά έξω από το σχολείο και χαιρόμουν να τη βλέπω να με ψάχνει ανήσυχη με τα μάτια της.

—Σου συμβαίνει τίποτα; μου λέει προς το τέλος της εβδομάδας, πάνω που σκόπευα να σταματήσω αυτό το παιχνίδι.

—Ναι, κάτι... είπα με μυστήριο ύφος.

—Μήπως μπορώ να βοηθήσω;

—Ευχαριστώ, αλλά δεν...

—Καλά τότε, γεια σου, είπε κι έστριψε θυμωμένη.

Είπα να τρέξω να την προλάβω, να της πω ότι όλα αυτά ήταν σαχλαμάρες, αλλά δεν το 'κανα.

Μεσολάβησαν οι γιορτές του Πάσχα κι όταν πια ξαναρχίσαμε σχολείο, ήταν αυτή που με απόφευγε. Τι είχε γίνει;

—Μπορώ να σε συνοδεύσω; της λέω ένα βράδυ, λίγο πριν σχολάσουμε.

—Όχι, μου λέει κοφτά και αγέρωχα.

Μούδιασα. Έχει γούστο να τη χάσω, σκέφτηκα με πανικό. Και πού πήγαινε έτσι που έφευγε βιαστική;

Το άλλο βράδυ της έγραψα ένα σημείωμα και στο διάλειμμα, περνώντας από δίπλα της, το 'βαλα κάτω από ένα τετράδιό της: «Με συγχωρείς για όλο αυτό τον καιρό. Θέλω να σου μιλήσω».

Η απάντησή της ήρθε πίσω από το ίδιο σημείωμα, που μου έδωσε στο τέλος του μαθήματος καθώς έφευγε βιαστική: «Με συγχωρείς κι εμένα, αλλά δεν έχουμε να πούμε τίποτα».

Έμεινα σύζυλος. Μου 'ρθε έπειτα να τρέξω πίσω της, να την αρπάξω, να μου εξηγήσει τι έγινε, να

της ζητήσω στην ανάγκη συγγνώμη, ή, άμα μ' έφερνε μέχρι το λαιμό, να της ρίξω μια σφαλιάρα, όπως έχω δει σε μια ταινία, αλλά δεν κουνήθηκα. Με κόπο κρατιόμουν να μην κλάψω, καθώς έσερνα τα βήματά μου στο σπίτι.

Και η δυστυχία μου έγινε μεγαλύτερη όταν το άλλο βράδυ την είδα, κρυμμένος στη γωνία, να τρέχει και να φεύγει πάνω σε μια βέσπα που οδηγούσε ένας μαντράχαλος που δεν έχω ξαναδεί.

Εκεί πια μου ήρθε να τη σκοτώσω, να σκοτωθώ κι εγώ, αλλά να σκοτώσω κι αυτόν που μου την πήρε.

Πήγα στο «Λαζό», λίγο πιο πάνω από το «Αθηναϊκόν», κάθισα σ' ένα παλούκι και παρήγγειλα μια μπίρα και μετά μια δεύτερη. Και πού πια ύπνος — κι εκείνη και άλλες νύχτες.

ΕΧΩ ΜΙΛΗΣΕΙ ΩΣ ΤΩΡΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ; Δεν νομίζω — όπως και για τόσα άλλα άλλωστε...

Η Μαργαρίτα είναι μια συμμαθήτριά μας που σχεδόν δεν βλέπει. Σ' ένα αυτοκινητικό δυστύχημα στραπατσαρίστηκε το πρόσωπό της κι ό,τι μπορεί να ιδεί είναι σκιές. Έχει όμως ένα κουράγιο απίστευτο. Κι είναι απ' τις καλύτερες μαθήτριες, μολονότι τα βιβλία που έχει είναι χωρίς γράμματα. Κάτι μικρά εξογκωμένα σημάδια μόνο, που «διαβάζει» με τα δάχτυλά της. Μπορεί όμως και γράφει σε γραφομηχανή κι ένα βράδυ μου έδωσε μερικά δαχτυλογραφημένα χαρτιά με ποιήματα.

—Κούκο, εσύ που διαβάζεις, θέλεις να διαβάσεις και κάτι δικό μου;

Την είδα από την αρχή με συμπάθεια, καθώς θαυμάζω το κουράγιο, τις γνώσεις αλλά και την εργατικότητα της, αφού για να ζήσει δουλεύει τηλεφωνήτρια σε κάποια εταιρεία. Και να που γράφει και ποιήματα.

Τα πήρα με κάποια συγκίνηση που μου τα εμπιστευόταν, μολονότι δεν διαβάζω πολλή ποίηση.

Τα κοίταξα το ίδιο βράδυ. Τα περισσότερα δεν τα κατάλαβα. Είναι όμως και δυο τρία που μ' έβαλαν σε σκέψεις — όπως:

*Ακούμπησα την καρδιά μου
σ' ένα αγκάθι.
Τι σκληρά που είναι όλα
όταν είσαι δεκάξι χρονών!*

Ή το άλλο:

*Αφήστε με να σας μιλήσω
λίγο για την ειρήνη...*

Το πρώτο μου έλεγε πράγματα. Αλλά το δεύτερο;

—Γιατί γράφεις για την ειρήνη; Δεν έχουμε ειρήνη αφού τελείωσε ο πόλεμος; τη ρώτησα το άλλο βράδυ, καθώς μετά το μάθημα καθόμασταν σ' ένα παγκάκι της πλατείας.

Με «κοίταξε» για λίγο μέσα από τα σκούρα γυαλιά που φορούσε πάντα — και μετά:

—Πώς είναι δυνατό να έχουμε ειρήνη, όταν υπάρχουν χιλιάδες πολιτικοί κρατούμενοι σε φυλακές και εξορίες; Όταν γίνονται πολιτικές δίκες και καταδικάζονται αγωνιστές σε θάνατο; Όταν τα καλύτερα παιδιά αυτού του τόπου αναγκάζονται να ξενιτευτούν για να ζήσουν; Όταν ερημώνουν τα χωριά και μαζευόμαστε όλοι εδώ στην Αθήνα; Όταν παιδιά όπως εσύ κι εγώ έχουμε αναγκαστεί να δουλεύουμε από τότε που θυμόμαστε τον εαυτό μας; Όταν και μια άδεια ποδηλάτου να πάρεις χρειάζεσαι πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων; Όταν πνευματικοί άνθρωποι και καλλιτέχνες διώκονται για τις ιδέες τους; Όταν υπάρχουν απαγορευμένα βιβλία; Όταν οι ξένοι, οι Αμερικάνοι, μας κάνουν ό,τι θέλουν; Όταν οι Άγγλοι καταδυναστεύουν την Κύπρο;...

—Εγώ έχω πάει σε διαδηλώσεις για την Κύπρο, λέω. Σε μία μάλιστα έφαγα και μερικές γκλομπιές από αστυφύλακες.

—Να πηγαίνεις. Και όχι μόνο σ' αυτές — σε οποιαδήποτε διαδήλωση, γιατί όσοι φωνάζουν έχουν δίκιο... Κρατούν εξόριστους και φυλακισμένους τους ιδεολόγους κι έχουν ελεύθερους τους δωσίλογους, τους συνεργάτες των Γερμανών, τους εγκληματίες. Το ξέρεις ότι ο πατέρας μου είναι

εξορία μόνο και μόνο επειδή είναι κομμουνιστής;

—Χωρίς να έχει σκοτώσει;

—Μακάρι να είχε σκοτώσει... Μα τι μου λέει τώρα;

—Και ποια βιβλία είναι απαγορευμένα;

—Του Γιάννη Ρίτσου, του Τάσου Λειβαδίτη, του Θέμου Κορνάρου, του Μενέλαου Λουντέμη... Και απαγορευμένοι και εξόριστοι.

—Εγώ τρελαίνομαι για τον Καζαντζάκη. Κι αυτόν τον κυνηγάνε.

—Ναι, αλλά αυτός είναι έξω, στη Γαλλία. Και τα βιβλία του, αν και τα κυνηγάνε, κυκλοφορούνε.

—Κι έχω πάει σε μια διάλεξη του Βασίλη Ρώτα για τον Σαίξπηρ.

—Να λοιπόν που ξέρεις κάποια πράγματα.

ΚΙ ΕΙΝΑΙ από τη Μαργαρίτα που άρχισα ν' αναζητάω και να διαβάζω αυτούς και άλλους κυνηγημένους συγγραφείς και βιβλία — δικούς μας και ξένους. Κι ακόμα εκείνη την εφημερίδα που μου έλεγε ο αδερφός μου να μην πουλάω.

Η *Δημοκρατική* έκλεισε —την έκλεισαν— αλλά στη θέση της βγήκε η *Αυγή*, που πουλάω άλλωστε σ' αυτούς που μου τη ζητάνε στο περίπτερο της 3ης Σεπτεμβρίου. Συχνά όχι με τον τίτλο να φαίνεται αλλά διπλωμένα.

—Μια διπλωμένη, λένε άλλωστε οι περισσότεροι.

Μερικοί ζητάνε και μια άλλη, της Δεξιάς ή του Κέντρου, και τη δική τους από μέσα, να μη φαίνεται.

ΤΑ ΚΟΥΒΕΝΤΙΑΖΩ όλα αυτά με τον Επαμεινώντα (να, ούτε γι' αυτόν έχω κάνει ως τώρα κουβέντα), ένα μακρινό συγγενή, που έχει ένα υπόγειο μαγαζί σε μια πάροδο της Ομόνοιας κι επισκευάζει γυαλιά και αναπηήρες, με τον οποίο δεν έχουμε και πολλά οικογενειακά πάρε δώσε επειδή, λένε, αριστερίζει.

—Να που αρχίζεις να ξυπνάς, να βλέπεις πιο καθαρά τι γίνεται γύρω σου και να καταλαβαίνεις. Πάλι καλά που βρέθηκε μια τυφλή να σου ανοίξει τα μάτια!

—Δεν είναι τυφλή, αυτή είναι πιο ανοιχτομάτα από μένα.

—Αυτό θέλω να σου πω κι εγώ.

Στον Επαμεινώντα μίλησα και για το στραπάτσο μου με τη Νίκη.

—Αφού δεν της έβαλες χέρι, τι περίμενες; Σου το έφαγε ο βεσπάκις το γκομενάκι!

—Μα τι μου λες τώρα; Φταίω εγώ που σου το είπα, λέω φουρκισμένος και κάνω να φύγω.

—Ε, καλά, δεν σ' τη θίξαμε!

Η αλήθεια όμως είναι ότι κι εγώ τη βλέπω πια σαν ένα τιποτένιο, ανάξιο λόγου πλάσμα.

Τι ανάξιο λόγου — σαν ένα σίχαμα πες. Αναρωτιέμαι ακόμα πώς τη βρήκα όμορφη. Δεν είχα προσέξει αυτή την κρεατοελιά στο πρόσωπό της; Μια όμοια έχει και η μάνα της, που την έχω δει μια δυο φορές — μεγαλύτερη μάλιστα κρεατοελιά και με τρεις τέσσερις τρίχες απάνω. Άσχημη γυναίκα, όπως άσχημη θα γίνει σίγουρα και η κόρη της, που εγώ σκεφτόμουν ότι θα μπορούσα κάποτε να την παντρευτώ. Και τα βιβλία που της δάνειζα; Σιγά που τα διάβαζε. Κι αν τα διάβαζε, τι καταλάβαινε το ζωντόβολο; Δεν θα γινόμουν μια μέρα κάτι; Τότε θα έβλεπε τι θα μπορούσε να έχει και τι έχασε!

ΛΕΩ ΝΑ ΤΕΛΕΙΩΣΩ εδώ. Δεν ξέρω, έτσι κι αλλιώς, τι θα κάνω μ' αυτά που με ταλανίζουν. Μ' αυτό το απολυτήριο, που δεν ξέρω μόλις το πάρω τι θα το κάνω. Με την επιθυμία να κάνω κάτι για τον εαυτό μου και τους γύρω μου, χωρίς να ξέρω από πού να πιαστώ, από πού ν' αρχίσω, ποιο δρόμο ν' ακολουθήσω.

Βαθιά μέσα μου όμως πιστεύω ότι κάτι θα γίνει μ' εμένα. Ότι κάποιος δρόμος θ' ανοίξει. Ότι δεν θα χαθώ.